

Павлодар мемлекеттік педагогикалық университетінің
ғылыми, ақпараттық-талдамалы журналы
Научный информационно-аналитический журнал
Павлодарского государственного
педагогического университета

2004 жылдан шығады
Основан в 2004 году

**ҚАЗАҚСТАН
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
ХАБАРШЫСЫ**

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ
ВЕСТНИК
КАЗАХСТАНА**

3'2018

ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ВЕСТНИК КАЗАХСТАНА
СВИДЕТЕЛЬСТВО
о постановке на учет средства массовой информации
№9076-Ж
выдано Министерством культуры, информации и спорта
Республики Казахстан
25.05 2008 года

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Главный редактор

А. Нухулы, доктор химических наук, профессор

Зам. главного редактора

А.К. Свидерский, доктор химических наук, профессор

Ответственный секретарь

Д.Ж. Сакенов, кандидат пед. наук, профессор (ПГПУ)

Члены редакционной коллегии

А.К. Кусаинов, доктор пед. наук, профессор, лауреат Государственной премии РК, президент Академии педагогических наук Казахстана

Д. Камзабекулы, доктор филологических наук, профессор (ЕНУ им. Л.Н. Гумилева)

Р.К. Толеубаева, доктор педагогических наук, профессор (КазНПУ им. Абая)

Г.К. Ахметова, доктор пед. наук, профессор, председатель правления АО «НЦПС Орлеу»

К.К. Жампеисова, доктор пед. наук, профессор (КазНПУ им. Абая)

В.В. Егоров, доктор пед. наук, профессор (КарГТУ)

С.К. Бердыбаева, доктор пс. наук, профессор (КазНУ им. аль-Фараби)

Н.С. Сафаев, доктор пс. наук, профессор (ТГУ им. Низами, г. Ташкент)

А.А. Петрусевич, доктор пед. наук, профессор (ОмГПУ, г. Омск)

Н.В. Чекалёва, доктор пед. наук, профессор (ОмГПУ, г. Омск)

А.Ф. Филатова, доктор пс. наук, профессор (ОмГПУ, г. Омск)

А.К. Нургалиева, доктор пед. наук (ПГПУ)

Г.Е. Отепова, доктор ист. наук (ПГПУ)

Д.Ж. Сакенов, кандидат пед. наук, профессор (ПГПУ)

С.Н. Сутжанов, доктор филол. наук (ПГПУ)

Ж.А. Усин, доктор пед. наук, профессор (ПГПУ)

Технический секретарь

Г.С. Салменова

Тематическая направленность журнала «Педагогический вестник Казахстана»:
педагогические, гуманитарные, социальные науки, образование.

Периодичность: 4 номера в год.

Язык публикуемых статей: казахский, русский, английский языки.

© ПГПУ

*Жоғары мектептің өзекті мәселелері
Актуальные проблемы высшей школы*

Қ.З. Жүнісова Химия пәнінен үштілдік бағытта электрондық құралды iSpringSuite бағдарламалық жүйесімен әзірлеу	4
А.Қ. Нұрғалиева, А.Н. Күрманова Адамгершілік – халықтың рухани азығының қайнар бұлағы	11
Б.Б. Мырзаханова, Е.А. Шнайдер, А.Т. Кажмуратова, Р.О. Байманов, Ф.И. Сейтғалиева, Д.Ж. Сакенов Региональные основания мультикультурализма	23
Е.А. Шнайдер, З.Е. Жумабаева 55 оттенков профессионализма	33

*Ғылым мен білім берудегі қазіргі заманғы зерттеулер
Современные исследования в науке и образовании*

А.Қ. Нұрғалиева, С.М. Омарова Қазақстан Республикасының азаматында ұлттық патриотизмді қалыптастырудың тиімділігін арттыру	41
М.Ж. Алпыспаева, Ш.М. Ахметова Формирование развивающей образовательной среды в процессе обучения студентов колледжа	50

*Өлкетану
Краеведение*

Д.Ж. Сакенов 1000 и 1 рецепт здоровья	57
Правила для авторов	64

МРНТИ14.35.07

Қ.З. Жүнісова¹

*¹Жаратылыстану факультеті,
Павлодар мемлекеттік педагогикалық университеті,
Павлодар қ, Павлодар облысы, Қазақстан Республикасы
¹e-mail: ZhunusovaKZ@mail.ru*

ХИМИЯ ПӘНІНЕН ҮШТІЛДІК БАҒЫТТА ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҚҰРАЛДЫ ISPRINGSUITE БАҒДАРЛАМАЛЫҚ ЖҮЙЕСІМЕН ӘЗІРЛЕУ

Аңдатпа

Мемлекетіміздің назарында ХХІ ғасырдың жан-жақты дарынды, талантты адамын қалыптастыруға бағытталған білім мәселесі тұр. Білім берудің негізгі мақсаты – білім беру мазмұнын жаңарту ғана емес, сонымен қатар оқытудың түрлі әдістері мен тәсілдерін қолданудың тиімділігін арттыру. Жаңа технологияларды іске асыруда мұғалімнің белсенділігі, шығармашылық ізденісі, өз кәсібіне, пәніне деген махаббаты, өз оқушыларының бағасы ерекше орын алады. Бұл мәселе білім беруді ақпараттандырудың қажетті шартына айналып отыр. Осыған байланысты осы мақалада химия пәнінен таңдалған тақырыптар бойынша үш тілде электрондық оқу материалдарын – интерактивті тесттілер әзірлеу қарастырылады. Тесттер iSpring Quiz Maker және iSpring Suite 8 бағдарламаларының қолданылуымен жасалды. Бағдарлама Microsoft PowerPoint-пен біріктірілген. Интерактивті тестті компьютер, планшет және смартфон арқылы ашып пайдалануға болады.

Түйінді сөздер: Microsoft PowerPoint, iSpring бағдарламалық жүйесі, презентация, интерактивті сабақтар, үш тілде оқыту, мультимедиа.

КІРІСПЕ

Интерактивті сабақтарды презентация түрінде дайындау және өткізу үшін Microsoft PowerPoint кеңесі кеңінен қолданылады. Бұл бағдарлама қолжетімді, танымал, интерактивті презентация жасау үшін көптеген мүмкіндіктерге ие. Бұл бағдарламалық жасақтамаға қосымша бағдарламалық өнімдерін iSpring.com.әзірлеген, бұл тіпті жаңа пайдаланушыларға онлайн-презентациялар мен қашықтықтан оқытуға арналған заманауи, жоғары сапалы электрондық материалдарды әзірлеуге мүмкіндік береді. iSpring бағдарламалық өнімдері бүкіл әлемде өте танымал [1]. iSpring өнімдерінің ерекшелігі, олар тәуелсіз бағдарламалық өнімдер емес, атап айтқанда, MS PowerPoint бағдарламасына қосымша болып табылады.

Пайдаланған бағдарламалық құралдар тоқталатын болсақ, олар: MS Office пакетіндегі *Power Point* және осы бағдарламаға қосымша болып келетін Spring бағдарламалық өнімдері: *iSpring Suite 8* және *iSpring QuizMaker*.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Power Point программалық жүйесі MS Office программалық пакетінің құрамына кіреді. Power Point – презентациялық материалдарды слайд түрінде жасауға арналған. Пайдаланушыға шаблондардың модификацияланған жиынтығы, слайдтар редакторы, схема құру құралы ұсынылады. *Слайд* дегеніміз – тақырыптарды, мәтінді, кестелерді, графикалық объектілерді, ұйым схемаларын, дыбыстық (фрагменттерді, бейнеклиптерді және гиперсілтемелерді іске қоса алатын күрделі объект. Бір стильде пішінделіп, белгілі тақырып бойынша жинақталған слайдтар және тиісті қосымша материалдар *презентация* деп аталады [2].

iSpring Suite 8 бағдарлама *PowerPoint* презентацияларын *Flash* файлына видео және анимациялық эффектерін қолдай отырып конвертациялайды. Бағдарлама Microsoft-тың слайдтар жасайтын утилиті болып табылады және де анимациялық презентациялар жасауға өте ыңғайлы, ал *Flash* болса универсалды форматтың барлық артықшылықтарын қамтиды: құжаттарды кез келген компьютерде кез келген браузердің көмегімен қарап шығуға болады және олар жадыда аз орын алады. Бағдарлама Microsoft *PowerPoint*-пен біріктірілген.

iSpring QuizMaker бағдарламасы қолдануға ыңғайлы интерактивті тесттер жасауға және пікір-терім жүргізуге арналған құрал болып табылады [1].

Электронды оқулық – оқу материалдары мен интерактивті тесттер жүйесінен тұратын компьютерлік бағдарлама болып табылатын оқу құралы.

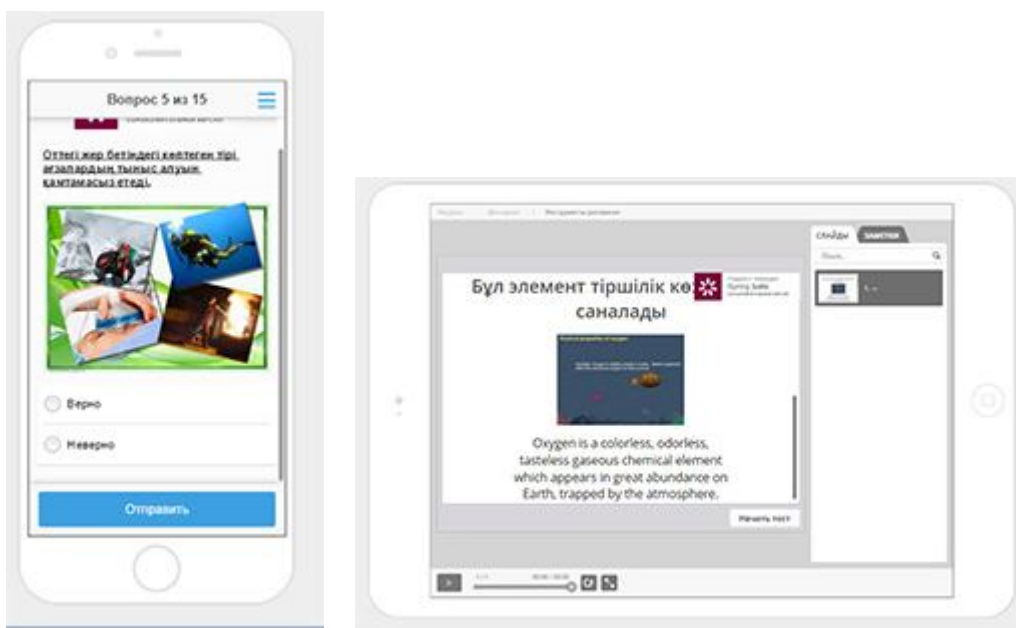
Интерактивті тест – глобалды Интернет желісіне қосылған компьютер арқылы онлайн режимінде жүргізілетін тестілеудің түрі. Бұның негізгі мақсаты – қашықтықтан оқу курсы жүргізу барысында оқушылардың білімін тексеру.

Химия пәнінен «Оттегі» тақырыбы бойынша үш тілде әзірленген интерактивті тестті қарастырайық. Тесттер *iSpring Quiz Maker* бағдарламасының қолданылуымен жасалды. Бағдарлама Microsoft *PowerPoint*-пен біріктірілген. Барлығы тек бір ғана опцияға енгізіп, оқу материалдарын кез келген құрылғыда көруге болады:

1. Компьютерлер мен ноутбуктер;
2. Android және Windows-құрылғыларда;
3. iPad және iPhone.

Интекативті тесттер мобильді оқыту үшін өте ыңғайлы құрастырылған.

Компьютер, планшет және смартфондар арқылы ашып пайдалануға болады. Интеактивті тесттер плеері құрылғылар экранына бейімдеу жасалған (Сурет 1).

Сурет 1. Интеактивті тесттер плеері құрылғылар экранына бейімдеуі

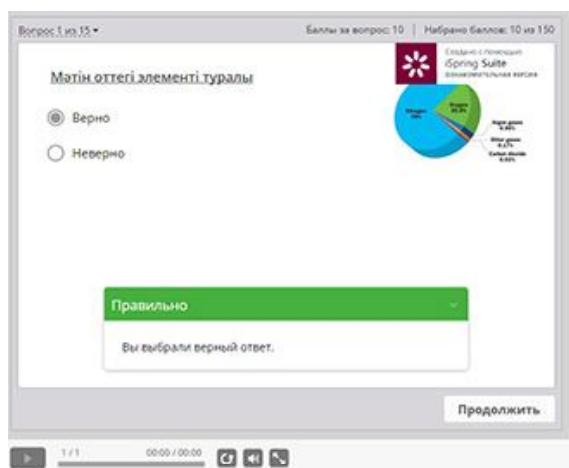
Үш тілде оқыту процесінің тиімділігін арттыру интерактивті тестілер бағдарлама *iSpring QuizMaker* көмегімен әзірлеу өте ыңғайлы. Бағдарламаның төлемді версиясы 23 типті сұрақ жасауды ұсынады, әрбір сұраққа аудио, видео және бейне қосуға, тест дизайның өзгертуге, тестке тікелей редакторда ауызша сөйлемді басып жазуға болады. Тесттің әрбір сұрағы суретпен, аудио-, бейне немесе Flash – роликпен, сондай-ақ формуламен толықтырылуы мүмкін. Сонымен қатар, гиперсілтемелерді енгізілуге, жауаптардың нұсқалары суретпен немесе формуламен толықтыруға да болады.

iSpring QuizMaker қамтитын 23 типті сұрақтары: 11 бағаланатын сұрақтар, 12 сауалнамалық сұрақтар мен бір қосымша типті сұрақ – «Ақпараттық слайд».

iSpring QuizMaker 2-типтегі сұрақтарды қолдайды:

- Бағаланатын сұрақтар – білімін тексеру үшін;
- Анкеталық сұрақтар – ақпарат жинау, кері байланыс үшін.

Бағаланатын сұрақтар түрлеріде дұрыс және бұрыс жауаптардың нұсқалары бар (Сурет 2).

Сурет 2. Бағаланатын сұрақтар түрлеріде дұрыс және бұрыс жауаптарымен

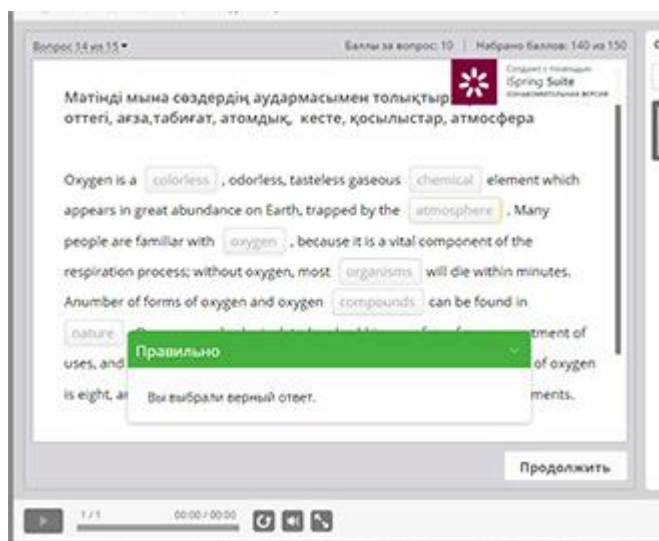
Бағаланатын сұрақтар түрлері білімін тексеру үшін пайдаланылады. Білім алушы сұрақта жазылған бекіту немесе анықтама шынайы немесе жалған екендігін анықтауы тиіс.

iSpring QuizMaker көрсетілетін сұрақтардың түрлері бірі – сәкестікті табу. Бұнда жұп сөздердің немесе сөз тіркестерінің сәйкестіктерін қосу керек (Сурет 3).

Сурет 3. Жұп сөздердің немесе сөз тіркестерінің сәйкестіктері

Сурет 4-те респондент мәтінінде олқылықтарды (пропуск) берілген сөздерді қолдана отырып толтыруы тиіс.

Сурет 4. Мәтінінде олқылықтарды (пропуск) берілген сөздерді қолдана отырып толтыру

Электронды оқулық оқушылардың тақырыптарды толық және еш қиындықсыз меңгеруіне мүмкіндік береді.

Бұл электронды оқулықты қолдану үшін ешқандай арнайы бағдарламалар қажет емес. Сондықтан электронды оқулықты пайдаланудың тиімділігі жоғары екендігі сөзсіз.

ҚОРЫТЫНДЫ

Осы жұмыста химия пәнінен таңдалған тақырыптар бойынша үш тілде интерактивті тестілер әзірленді. Тесттер iSpring Quiz Maker және iSpring Suite 8 бағдарламаларының қолданылуымен жасалды. Бағдарлама Microsoft PowerPoint-пен біріктірілген. Интерактивті тестті компьютер, планшет және смартфондар арқылы ашып пайдалануға болады.

Химия пәнін ағылшын тілімен байланыстыра осындай мультимедиалық құралдар көмегімен оқыту оқушылардың білім қорын кеңейте отырып, жаңалық ашуға, әртүрлі бақылаулар, тәжірибелер жүргізуге құлшындырады. Қарапайым көрсетулер оқушыны өз бетімен ізденуге, танымдық және шығармашылық

икемділіктерін дамытуға бағыттайды. Сонымен қатар, алған білімі өмірге деген қажеттілігін қанағаттандыру мақсатында меңгерілуі қажет екендігі оқушы санасына сіңіріледі. Ең бастысы оқушының ағылшын тілін меңгерудегі сөздік қоры толығады, сөйлеу дағдысы қалыптасады.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 iSpringSuite. Набор профессиональных инструментов для быстрой разработки электронных курсов [Электронный ресурс] // Сайт компании iSpringSuite. URL: <http://www.ispring.ru/company/press-releases/ispring-ispring-suite-6-0.html>.

2 **Анеликова Л.А.** Мультимедийные презентации как часть учебно-методического комплекта // Информатика и образование. – 2011. – № 6. – 115-117 с.

К.З. Жунусова¹

**Разработка электронного пособия по химии
с применением программной системы iSpring Suite
в рамках трехязычия**

¹Факультет естествознания,
Павлодарский государственный педагогический университет,
г. Павлодар, Павлодарская область, Республика Казахстан.

K.Z. Zhunussova¹

**Development of an electronic textbook for chemistry
with the use of a software system iSpring Suite
in the framework of the trilingual**

¹Faculty of Natural Sciences,
Pavlodar State Pedagogical University,
Pavlodar, Pavlodar region, the Republic of Kazakhstan.

Аннотация

В центре внимания нашего государства находится вопрос образования, направленный на формирование всесторонне одаренного, талантливого человека XXI века. Основная цель образования – не только обновленное содержание образования, но и повышение эффективности применения различных способов и методов обучения. Особое место в реализации новых технологий занимает активность учителя, творческий поиск, любовь к своей профессии, предмету, оценка своих учеников. Этот вопрос стал необходимым условием информатизации образования. В этой связи в данной статье рассматривается разработка электронных учебных материалов – интерактивных тестов на трех языках по избранным темам по химии. Тесты были разработаны с использованием программ iSpring Quiz Maker и iSpring Suite 8. Приложение интегрировано с Microsoft PowerPoint. Интерактивный тест можно использовать с помощью компьютера, планшета и смартфонов.

Ключевые слова: Microsoft PowerPoint, программное обеспечение iSpring, презентация, интерактивные уроки, трехязычное обучение, мультимедиа.

Summary

The focus of our state is the issue of education, aimed at the formation of a comprehensively gifted, talented person of the XXI century. The main purpose of education is not only to update the content of education, but also to improve the effectiveness of various methods and techniques of training. A special place in the implementation of new technologies is the activity of the teacher, creative search, love for their profession, subject, evaluation of their students. This issue has become a necessary condition for the Informatization of education. In this regard, this article discusses the development of electronic learning materials – interactive tests in three languages on selected topics in chemistry. The tests were developed using iSpring QuizMaker and iSpring Suite 8. The application is integrated with Microsoft PowerPoint. The interactive test can be used with a computer, tablet, and smartphone.

Keywords: Microsoft PowerPoint, iSpring software, presentation, interactive lessons, trilingual education, multimed.

МРНТИ 14.07.05

А.Қ. Нұрғалиева¹, А.Н. Күрманова²

*¹Педагогика ғылымдарының кандидаты, Педагогикалық факультет,
Павлодар мемлекеттік педагогикалық университеті,
Павлодар қ., Павлодар облысы, Қазақстан Республикасы
¹e-mail: aknurgalieva@mail.ru*

АДАМГЕРШІЛІК – ХАЛЫҚТЫҢ РУХАНИ АЗЫҒЫНЫҢ ҚАЙНАР БҰЛАҒЫ

Аңдатпа

Мақалада адамгершілік тәрбиенің халықтың рухани дамуындағы орны қарастырылады. Осы заманғы адамгершілік тәрбиесі жекелеген бағыттарға емес, адамгершілік құндылықтарға негізделеді. Адамгершілік ұғымы ізгілік, гуманизмнің синонимі ретінде адамның игі мақсатына айналғанда пайда болатын қарым-қатынастар жүйесі мен қоғамдық ахуал ретінде неғұрлым кең мағынада қолданылады. Адамгершілік тәрбиесінің өзекті міндеті – өзі өмір сүріп отырған кезеңдегі қоғамның алдында тұрған мақсат мүддесіне сай адамгершілік қасиеттердің тұтастығын тәрбиелеу. Адамгершілік тәрбиесі күрделі де қайшылыққа толы үдеріс. Егеменді еліміздің болашақ ұрпақтарының сана-сезімін, ұлттық психологиясын сонау ерте заманнан келе жатқан ата-бабалар салт-дәстүрімен, халықтық мұраларымен сабақтастыра тәрбиелеу – қазіргі күннің өзекті мәселелеріне айналып отыр. Сондықтан ата-баба дәстүрімен тәрбиелеу, халық педагогикасымен болашақ мамандарымызды сусындату жоғары оқу орындары оқу-тәрбие үрдісінің негізгі міндеттерінің бірі.

Тірек сөздер: адамгершілік, рухани даму, құндылықтар, тұлға қасиеттері, мінез-құлық.

КІРІСПЕ

Қазіргі уақытта жас ұрпаққа рухани тәлім тәрбие беру заман талабы. Жаһандану уақытында тәрбие беру, ұлттық және рухани негізде үйлестіре жүргізуді қажет етеді. Адам тәрбиелеу, өзіні туған ұлы мен қызын тәрбиелеу – азаматтың ең бірінші аса маңызды қоғамдық қызметі, оның азаматтық қызметі. Егемен ел болып, еңсесін тіктеп, етек жеңін жиіп, елдігін ерекшелей түскен қазақ елінің айрандай ұйыған айбынды ел болып көпке танылуы, ең алдымен бүгінгі өскелең ұрпаққа тікелей байланысты. «Еліміздің болашақта қандай болатыны балаларымыздың

бойына өзіміз қандай тәрбиені сіңіретінімізге тікелей байланысты» – деп Елбасы Н.Ә. Назарбаев айтқан еді [1]. Ендеше еліміздің болашағы жастар болғандықтан, олардың рухани тәрбиесіне аса мән беруімізді қажет ететіні сөзсіз. Руханилық жеке тұлғаның негізгі сапалық көрсеткіші. Руханилықтың негізінде адамның мінез-құлқы қалыптасады, ар-ұят, өзін-өзі бағалау және адамгершілік сапалары дамиды. Мұның өзі мейірімділікке, ізгілікке шақырады. Адамгершілік тәрбие – бұл дұрыс дағдылар мен өзін-өзі ұстау дағдыларының нормалары, ұйымдағы қарым-қатынас мәдениетінің тұрақтылығын қалыптастырады. Жеке адамның адамгершілік санасының дәрежесі оның мінез-құлқы мен іс-әрекетін анықтайды.

Қоғамның, өмірдің объективтік заңдылықтарына сәйкес адамдар арасындағы қарым-қатынасты реттеуге негіз болып табылатын, талапқа сай белгілі бір гуманистік принциптерді білдіретін жалпы адамзаттық ұғым деп адамгершілікті айтамыз. Адамгершілік тәрбиесі – белгілі бір мақсатқа негізделген көзқарасты, сенімді, парасатты, мінез-құлық дағдылары мен әдеттерді қалыптастырудағы және адамгершілік сезімді, ұлттық сананы, қарым-қатынасты дамытуда, жалпы адамзаттық, құндылықтарды тиімді пайдалануға бағытталған жалпы адамзаттық тәрбиенің құрамдас бір бөлігі.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Адамгершілік тәрбиесі жастардың қоғамға, отбасына, білімге, Отанға, жер бетіндегі бейбітшілікке қатынасын қалыптастырады. Осы заманғы адамгершілік тәрбиесі жекелеген бағыттарға емес, адамгершілік құндылықтарға негізделеді. Адам – ең әуелі адамгершілігімен, парасатының биіктігімен көрікті. Мәдениет жоғары адам айналасындағылармен қарапайым қарым-қатынаста болады. Адамгершілік тәрбиесі оқушыларды адамгершілік ұғымы, принциптері, мінез-құлық нормалары жайындағы біліммен кемелдендіреді. Оқушылар оларды оқып үйренумен шектелмей, оқу, тәрбие, еңбек үдерісінде іске асырғанда адамгершілік олардың сеніміне айналады.

Адамгершілік қатынастар моральдық нормалармен өлшенеді. Моральдың негізгі міндеті – адамның мінез-құлқын тәрбиелеу, осы арқылы олардың бойында әдеп сақтау қатынастарын қалыптастыру, адам мен қоғам арасындағы қатынасты реттеу. Адамгершілік тәрбиесі оқушылардың моральдық сенімдерін, жағымды мінез-құлық дағдылары мен әдеттерін қалыптастырады.

Адамгершілік тәрбиесінің теориялық мәселелері Әл-Фараби, Ыбырай, Абай, т.б. еңбектерінде кеңінен қолданыс тапқан. «Адамға ең бірінші керегі білім емес, тәрбие. Тәрбиесіз білім – адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның өміріне апат

әкеледі» – деп Әбу-Насыр Әл-Фараби айтқандай, педагогика ғылымы зерттейтін негізгі категорияларының бірі – тәрбие. Әл-Фараби «Адам өз өмірінің қожасы, сондықтан өз бағытын өзі жасауы керек. Ол не нерсеге де ұқыптылықпен қарап, жиған-тергенін орынсыз шашпай, кез келген адамға сырын ашпай, өзінің мақсат мүдделері жөнінде достарымен ғана бөлісіп отыруы керек. Осылайша өмір сүрген адамның ғана ар-ожданы таза болады» деген [2]. Бабамыз Әл-Фарабидің «Адам алдымен ойлы, парасатты болуға, ақыл-ойдың жан-жақты дамуына көңіл бөлуі қажет. Шын мағынасындағы білімділік – тамаша адамгершілік сипат» – деген ұлағатты пікірін мойындай отырып, жас ұрпақты білім нәріне қандыру да педагогтік парыз екенін ұмытпағанымыз абзал [3].

Абай адамгершілік, әдептік нормалары жайында көптеген пікірлер қалдырды. Оның бірінші қоятын талабы – мораль жағынан ұстамды, таза болу, сыпайы мінезді, жақсы құлықты, әділетшіл, шыншыл болу. Әдепсіз, арсыз, байлаусыз, өсекші, өтірікші, алдамшы, кеселді сияқты жаман мінездер мен әдеттерден, жарамсыз қылықтардан сақтанып, өзін одан жоғары санап, ондай қылықтарды бойына лайықсыз көрсе ғана, адам парасатты болады. Абайдың қоятын екінші талабы – тұрақтылық. «Қылам дегенін қыларлық, тұрам дегеніне тұрарлық, мінезде азғырылмайтын ақылды, арды сақтарлық беріктігі, қайраты бар болсын» дейді. Үшінші талабы – әділетшілдік. Әлеуметтік міндеті – дүниені белсене құрушы адамның бірі болып, халқы, Отаны үшін қызмет істеуі. Ақын мейірімділік қасиетке терең мән береді (төртінші қара сөзі) [4].

Адамгершілік ілімінің және адамгершілік тәртіптің сәйкес келуі – азаматтың, оқушылардың жоғары адамгершілігінің дамығандығының айғағы. Абай: «Досыңа достық – қарыз іс, дұшпаныңа әділ бол» деп жырлаған болатын. Өмірде адам неғұрлым ақылды, мейірімді болған сайын, соғұрлым өзгенің жақсылығын да бағалағыш келеді. «Жас өспей ме, жарлы байымай ма!» демекші, бүгінгі мектеп оқушысының ертеңгі азамат екендігі де еш күмән тудырмайды. Сондықтан өз бойларына жоғары адамгершілік мәдениетін бүгіннен бастап сіңіре білу, адал болу, арлы болу әркімнің парызы. Адам жақсылыққа жамандық істеу арқылы жете алмайды, қашан да қайырымдылық қажет. Өйткені адамның асыл қасиеті – оның жасаған жақсылығы. Адам – қоғамның мүшесі десек, әрқайсымыз осы атқа лайық болуымыз керек. Сондықтан да ұлы Абайдың 19-қара сөзінде «Адам баласы туа сала есті болмайды. Естіп, көріп, ұстап, татып, естілердің айтқандарын есте сақтап қана естілер қатарында болады. Естіген нәрсені есте сақтау, ғибрат алу ғана есті етеді» – деп ақыл-естің, тәрбиенің жемісі арқылы жетілетінін ғылыми тұрғыдан дәлелдеп береді [5].

Қазақ халқы – мәдени бай мұрасы, өзіне біткен табиғи ерекшелігі бар, сергек ой, сезімтал жүрек, дәстүрлі тәрбие, әдіс-тәсілдері бар халық. Адам мінезінің

түрлерін адамгершілік, моральдық, имандылық тұрғыдан қарастырып, оларды жақсы және жаман деп жіктейді. Ал Ш. Құдайбердиев Абайды үлгі еткен өнер-білімді, адамгершілік ізгі қасиеттерді өзіне ұран тұтып балаға қатарыңнан қалма, өтірік, өсек айтпа, ұрлық-зорлыққа әуес болма, жалқаулықтан, жамандықтан қаш, өнерлі, өнегелі елдердің жастарынан үйрен, оқу оқып, білім ал, талаптан деп өсиет айтады [6].

Адамгершіліктің негізі мінез-құлық нормалары мен ережелерінен тұрады. Олар адамдардың іс-қылықтарынан, мінез-құлықтарынан көрінеді, моральдық өзара қарым-қатынастарды басқарады. Отанға деген сүйіспеншілік, қоғам игілігі үшін адам еңбек етуі, өзара көмектесуі, сондай-ақ қоғамға тән адамгершіліктің өзге де формалары, бұл – сананың, сезімдердің, мінез-құлық пен өзара қарым-қатынастың бөлінбес элементтері, олардың негізінде қоғамымыздың қоғамдық-экономикалық құндылықтарына жатады. Ыбырай Алтынсарин бабамыздың «Адамгершілікке тәрбиелеу құралы – еңбек пен ата-ана үлгісі» – дегендей, келешек азаматтың дұрыс жол таңдауы үшін, өздігінен саналы әрекет жасау үшін тал бесіктегі тәрбиенің орны ерекше екендігін айта кеткен абзал [7].

Атақты педагог В.А. Сухомлинский: «Бала кезде үш жастан он екі жасқа дейінгі аралықта әр адам өзінің рухани дамуына қажетті нәрсенің бәрін де ертегіден алады» деп көрсеткен [8]. Демек, рухани тәрбиенің азығы ағаштың көшет кезінен бастау алуы. Білім-ғылым болмағанда өскелең ұрпақты діннің құдіретімен тәрбиелеп, үндеу тастаған. Бұл дегеніміз бала тәрбиесіне деген көзқарасының қырағылығы. Балалар адам өмірінің қуанышы, өмірдің мәні. Адамгершілік ұғымы ізгілік, гуманизмнің синонимі ретінде адамның игі мақсатына айналғанда пайда болатын қарым-қатынастар жүйесі мен қоғамдық ахуал ретінде неғұрлым кең мағынада қолданылады. Адамдарды құрметтеу, оған жақсылық жасау, жанашыр болу – адамгершіліктің белгісі.

Адамгершілікке тәрбиелеу мақсатында жоспарлы түрде әр қилы әрекеттерді ұйымдастыру керек. Дәстүрді қолданудағы жаттығудың мәні әрекет пен қылықтарды бірнеше рет қайталату арқылы жеке бастың адамгершілік уәждеу мен мінез-құлқындағы қажеттілікті қалыптастыруға әсер етеді. Тәрбие әдісін балалардың моральдік мінез-құлқын (әдет) тетіктерін, адамгершілік сапаларын ынталандыру тәсілі деп түсіндіреді. Оны сұрыптай отырып топтарға жіктеуге болады. Американдық психолог Л. Кольберг адамгершілік тәрбиелеудің басты мақсаты мінез-құлықты қалыптастыру емес, ұтымды пікір айту қабілеті деп түсіндіреді [9]. Дәстүр туралы мәлімет беруде түсіндіру, ақыл-кеңес, нұсқау, бағыт-бағдар беру тәсілдерін қолдану адамгершілікті тұлға қалыптастыруға негіз бола алады.

Кейбір зерттеушілер адамгершілік дәстүрлерін ұрпақтан ұрпаққа берілген күйде өзгеріссіз, ал өзгерген жағдайда ұзақ уақыт қызмет ететін мораль элементі-

нің тұрғысында қарастырады. Бұған А.С. Макаренконың «Адамгершілік немесе моральдық саласында қызмет ететін және моральдық қатынасты бейнелейтін дәстүрлер» дей келе, ұлттық адамгершілік деп отырған ұғымдарымыздың түп төркіні моральды-этикалық дәстүрдің сара жолына әкеп тіреді [10]. Тәрбиенің дәстүрмен тығыз байланысты тұңғыш қарастырушы К.Д. Ушинский болды. Ол өз еңбектерінде тәрбиенің халықтық сипатына, еңбектің тәрбиелік және психикалық сипатына және тәрбиедегі адамгершілік мәселелеріне көңіл бөле отырып «Тәрбие көзі – халықтық педагогика» деген тұжырымға келген [11]. Осы идеяны қазақ жерінде жалғастырушы педагог Ы. Алтынсарин мынадай адамгершіліктің түрлерін атап көрсетеді, жеті жақсы қасиет: имандылық, жоғарғы әділдік, адалдық және ақкөңілділік, сыпайылық және момындық, адал ниетпен өсиет беру, жомарттық және қайырымдылық, дұрыс заңдылық [12].

Адамгершілік тәрбиесінде дүниежүзілік педагогиканың негізін қалаушысы Ян Амос Коменскийдің «Тәртіп жоқ мектеп – сусыз диірменмен тең» дейтін афоризмін эпиграф етіп алынады. Ол «саналы тәртіп оқушылардың еңбекке, оқуға саналы түрде өзінің бар ықыласымен қатысуын, мектеп мүлкіне ұқыпты болуын, туысқандарына, жолдастарына көзқарас, қарым-қатынасы, сыпайы, қадірлі, қошеметті болуын талап етеді» [13].

Егеменді еліміздің болашақ ұрпақтарының сана-сезімін, ұлттық психологиясын сонау ерте заманнан келе жатқан ата-бабалар салт-дәстүрімен, халықтық мұраларымен сабақтастыра тәрбиелеу – қазіргі күннің өзекті мәселелеріне айналып отыр. Себебі ең берекелі, ең парасатты тәжірибе – халық түйген тұжырымдар, ғасырлар бойы «зергерлік» ұқыптылықпен сұрыпталған үрдістер, дамыған даналық дәстүрлер, тәлім-тәрбиелік ойлар. Ұлттық ойындарымыз халықтық мұраларды болашақ мамандарға дене тәрбиесін беруде пайдалану дене мүмкіндіктерін тәрбиелеп қана қоймай, ақыл-ой жұмыс қабілетін қалыптастырып, рухани-адамгершілік сезімдері арқылы шығармашылық күш-жігерін толық мәнінде көрсетуге әсер етеді.

Әр қоғамда, өмірде, еңбекте, тұрмыста, отбасында, халықаралық қатынастарда мораль адамның сана-сезімін реттейді, қалыптастырады. Мораль принциптері барлық адамдарға тарайды, олардың өзара-қатынас формаларын қуаттайды, бекітеді немесе керісінше өмір талаптарына байланысты олардың өзгеруін талап етеді. Халқымыз баланың жақсы, жаман болуы оның жаратылысынан деген қағиданы келтірді. Шындығында, бала әке, шешесінің бір-біріне деген таза сезімінен жаралуы, ана құрсағында ортаның, үлкендердің, қоғамның ықпалында дамып жетілуі, ана бауырында уызына тойып, ана сөзінің үніне бағынып өсуі, жаратылысының дұрыстығы.

Жас ұрпақты адамгершілікке тәрбиелеуде ұлттық сана мен мінез ерекшеліктерінің орны ерекше. Ұлттың қадір-қасиет дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар ұрпақтан ұрпаққа жалғасып, біздің заманымызға дейін жетіп отыр. Халқымыздық рухани бейнесін әдебиет, өнер, ғылым, мінез-құлық, ұлттық сезім, әдет-ғұрыптар, т.б. бейнелейді.

Әдептілік, имандылық, мейірімділік, қайырымдылық, ізеттілік, қонақ-жайлылық құндылықтары қалыптасқан халқымыздың асыл, абыройлы қасиеттерін жас ұрпақтың ақыл-парасатына азық ету үшін, әрбір тәрбиелі ұстаз, халық педагогикасын, салт-дәстүрлерді, әдет-ғұрыптарды жан-жақты терең білуі қажет. Жетілген мінез-құлық үш нерсенің – жүректің, ақылдық және қолдық бірлігі мен келісімі. Бала өз жүрегін тыңдауға үйренсе, жүрегінің айтқанын істейтін болса, өмірден өз орнын табады. Адам баласының өмір тәжірибесінде қалыптасқан үлкендерге құрмет көрсету ізеті өшпес дәстүрге айналған.

Адамгершілік мәдениет адамзат қоғамының даму тарихы арқылы қалыптасады, әрбір дәуірдің өзіндік қайшылықтарымен біте қайнасып, жетіледі. Сондықтан да адамгершіліктің мәнін абстрактылы түрде қарап, оны адамдардың табиғатымен, биологиялық ерекшеліктерімен ғана байланыстыруға болмайды. Адамзат тарихында адамгершілікке байланысты пайда болған категорияларға мыналар жатады: жомарттық, батырлық, ерлік, әділдік, қарапайымдылық, кішіпейілділік, адалдық, шыншылдық, ұяттылық, ар мен намыс, тағы басқалары. Әрбір қоғам өзінің даму үдерісінде адамгершілік категорияларына, оның мазмұнына көптеген өзгерістер енгізіп отырған. Адамгершілік – адамдардың практикалық өмірінен тамыр алып, пайда болған әдет-ғұрыптар мен дәстүрлерді тудырып, солармен сәйкес дамиды. Ал мораль болса, шындыққа қарама-қарсы, теріс қарым-қатынаста пайда болады және адамның өзіне субъективті түрде міндет қоя білумен туындайды. Адамгершілік қасиеттері отбасында, қоршаған ортада, балалар бақшасында, мектепте, адамдардың іс-әрекетінің барысында бір-бірімен араласуы нәтижесінде, қоғамдық тәжірибе алуын өмірмен байланыстыру арқылы қалыптасады. Халықта: «Ұяда не көрсең, ұшқанда соны істерсің» деген мақал бар. Тәлім-тәрбие болмаған жерде адамгершілік мәдениеті мен қасиеті де қалыптаспайды. Әр адамның бойында жастайынан мынадай адамгершілік негіздерін қалайтын қасиеттерде қалыптасуы керек. Олар: отансүйгіштік, әдептілік, бауырмалық, қайырымдылық, батырлық, т. б.

Халқымыз кіндік кескен атамекенін аялап, елінің тілі мен мәдениетін, әдебиеті мен тарихын, біртуар аяулы перзенттерін мақтан тұтып, қадірлеп, қастерлеуді ұрпағына аманат еткен. Қазақ елі – біздің Отанымыз, атамекеніміз. Оны қастерлеп, қадірлеп қадір тұтқан адам ғана есейе келе туған халқы мен ел-жұртын, атамекенін шын көңілімен сүйетін болады. Өйткені халқымыз «Отан – от

басынан басталады» деп бекерге айтпаған. Ата-анасын, өз үрім-бұтағын жанындай жақсы көріп сүймеген баланың ел-жұртын, халқы мен ұлтын сүйетін толыққанды азамат болуы екіталай. Ұлтжанды кісінің имандылық – адамгершілік қасиеттері, сондай-ақ, оның достарына, ата-анасына деген көзқарасынан да жақсы байқалады. Қазақ елінің кез келген перзенті жұмыр жердің қай бұрышында жүрсе де өзінің іс-әрекеті мен мінез-құлқынан өз ұлты мен халқына деген сүйіспеншілік қасиеттерін тайға таңба басқандай айқын байқатып отыруы тиіс.

Халқымыздың ұлттық психологиясының өзегі, имандылық пен адамгершіліктің басты белгісі, оның ғасырлар бойы қалыптасқан қоғамдық санасының практикалық көрінісі, барлық кісілік қасиеттердің жиынтығы деп әдептілікті айтамыз. Әдеп сақтаудың экологиялық астары да бар. Әдепті адам табиғаттың досы, оны қызғыштай қорғай да біледі. Табиғаттың әсемдігі мен сұлулығына, әдемілігіне әрбір адам зиян келтірмеуге тиіс. Мәселен, суды ластау, талды кесу, қайнардың көзін ашпау, жолдағы тасты алып тастамау, көкті жұлу, құстарды ату, құдыққа түкіру – барып тұрған әдепсіздік. Әдеп сақтау – халықтық рәсімге, жол-жоралғыға, тәртіпке бағыну, еріксіз бағыну емес, бұл ата дәстүрді құрметтеу, қастерлеу, дәл айтқанда адамгершілік борышты өтеу. «Әдептілік – әдемілік» дейді халық. Яғни, әдептілік: ізеттілік, кішіпейілділік, көпшілдік деген сөз.

Еліміздің қоғамдық-экономикалық өміріндегі елеулі өзгерістерге байланысты саяси, экономикалық, әлеуметтік-мәдени, рухани жағдайлар жастарды тәрбиелеу мәселесін дұрыс бағытта ойластыруды талап етуде. Бүгінгі таңда халқымыздың тарихи мұраларын оқып-білу, қастерлеп, бүгінгіміз бен келешегіміздің нәрлі қайнарына айналдыру өмір қажеттілігінен туындап отырған әрқайсысымыздың азаматтық, перзенттік парызымыз. Сондықтан ата-баба дәстүрімен тәрбиелеу, халық педагогикасымен болашақ мамандарымызды сусындату жоғары оқу орындары оқу-тәрбие үрдісінің негізгі міндеттерінің бірі.

Ата-бабаларымыз ұлан байтақ елін, байлыққа толы жерін ғасырлар бойы қорғап, халқының бостандығы мен тәуелсіздігі үшін ел қамын ойлаған батырларын, халқының сөзін сөйлеп, ел қамын жеген білімпаз шешендері мен билерін мақтан еткен. Шежіреге толы Отанымызды қорғау, шешен де өткір тілімізді, дәстүрімізді сақтау, оны зерттеп, білу – азаматтық парыз. Әр ұлттың өзіне тән ғасырлар бойы қалыптасып, ұрпақтан ұрпаққа жалғасын тауып келген ұлттық психологиялық ерекшеліктің болғаны. Сондықтан барлық халықтың мақсаты өзінің ұрпағына тәрбие беруде күнделікті айналысатын шаруашылығын, шұғылданатын кәсібін ұлттық психологиялық арнада ұйымдастырып және рухани-адамгершілік тәрбиесімен ұштастыра білген.

Әрбір әдепті ұрпақ халық дәстүрін, ата кәсібін, халық мұрасын жоғары бағалайды. Ата кәсіп – атадан балаға ауысып келе жатқан тіршілік мұрасы,

мұрагер жалғастыратын дарынды әрекет болса, халық дәстүрі имандылыққа, қайырымдылыққа, мейірімділікке тәрбиелейді. Қазақ халқының әдет-ғұрып, салттары мен дәстүрлері өзінше бір ғажайып әлем. Халықтық тәрбиенің қайнар көзі: ұлттық дәстүрлер, әдет-ғұрыптар, ауыз әдебиетінің туындылары, өнер түрлері, ұлттық ойындар, отбасы тәрбиесі, тағы басқалары.

Халқымыздың өткен заманда жасаған өнегелі тәжірибесінің бізге қалдырған ой-парасаттық мұрасы мол. Бүгінгі ұрпақ бұрынғылардың ақыл-кеңесіне құлақ асса, адаспай, абыржымай, жаңылмай, жаза баспай арман-тілегіне неғұрлым тезірек жетуге жол табады екен. Әр замандағы ақылмандар айтып кеткен даналық сөздер тірліктің барша саласына қатысты, халықтың тәлімі қарастырмайтын бірде-бір мәселе жоқ. Өйткені тәрбие – өмірдің өзекті мәселесі. Олар өмір сүру үшін ғана жазбаған, керісінше, жазу үшін өмір сүрген. Өмір сүруді – өмірдің өзінен үйрену керек деп ескерген, өнегелі ғибраттарын, кітаптарды ауызша сөзбен қалдырған.

Адамгершілік тәрбиесі мәселесі негізінен ұлттық психологиялық ерекшеліктерге сүйене отырып, тәрбие берудің әдістемелік жолдарын қарастырады:

– ұлттық дәстүрлер арқылы оқу-тәрбие үрдісінде адамның бойында рухани мәдениетті қалыптастыру;

– ұлттық дәстүрлер арқылы адамның психологиялық ерекшеліктерін зерттеп, дамыту;

– Салт-дәстүр негізінде, ұлттық психологиялық ерекшеліктерді ескере отырып, рухани-адамгершілік құндылықтарын тәрбиелеу.

Асылында, жаман адам болмайды, бойындағы нәпсісі рухынан үстем болғандықтан, барлық ақылы, білімі, қайрат-жігері мен өнері нәпсінің құлына айналғандықтан, жақсы іс-әрекеттер мен көркем амалдардың табылуы қиын. Түсіну үшін мынадай салыстыруды келтіруге болады: күн – адамның рухы болса, сәулесі – оның ақылы. Рухани бай адам ең алдымен әділ, мейірімді және қанағатшыл болады [14].

Қазір адамдардың барлығының да көздері ашық, ғылыми-техникалық дамудың шарықтап тұрған кезеңі – компьютер дәуірінде өмір сүріп жатыр. Бірақ бір нәрсе жетіспейді. Бүкіл адамзат соны іздеумен әлек. Ол – рух қажеттілігі, рухани азық. Рухани азықты тауып, дәмін татып мейірін қандырған адам ғана бұл дүниенің қызыл-жасылы мен баянсыз бақыттарына жүрек байламай, алаңсыз толық қанағат кейпіне келіп, өмірден өзінің нақты орнын табады. Сонда ғана ол өзінің адам деген атына заты сай көзі ашық, көкірегі ояу кемел дәрежесіне жетеді.

Әрбір халықтың рухани азығының қайнар бұлағы – оның халықтық педагогикасы мен ұлттық салт-дәстүрлері болып табылады. Тән азығы мен жан азығының тепе-теңдігін сақтап, әсіресе, жан азығына басым көңіл бөлген халқымыз өміртануды діттеп, оның пәлсапалық заңдылықтарын терең ұғынған. Жан

азығынан мақұрым қалған адамның адамдық қасиеті жойылып, оның хайуанға айналатынын ертеден ұғынған халқымыз жан азығын ең әуелі нәрестеге бесік жыры арқылы әуезді әуенмен беруді бастайды, одан соң жас балдырған жеке сөздерді ұғына бастағанда-ақ, оған жақсы мен жаманды ажыратып түсіндіреді.

Адамгершілікті, оның жоғарыда айтылған категорияларын қалыптастыру үшін жүргізілетін қатынастар аз емес, өте көп. Олар: дос-жарандармен, ата-анамен, оқушы мен ұстаздың арасында қарым-қатынас орнату, өзара сыйласу, қонақжайлылық, жолдастық, достық, туыстық қарым-қатынастар. Адамның адамгершілігі – оның жоғары қасиеті, былайша айтсақ, кісілігі. Оның негізгі белгілерінің бірі – адамдық ар-намысты ардақтау, әр уақытта жақсылық жасауға ұмтылу, соған дайын болу, «Өзің үшін еңбек қылсаң, – дейді Абай, – өзі үшін оттаған хайуанның бірі боласың. Досыңа достық – қарыз іс, дұшпаныңа әділ бол» [4, 78]. Ақылды, мейірімді адам кез-келген уақытта өзгенің жақсылығын бағалағыш болып келеді. Арлы адам – ардақты. Біздің ортамызда осы сапаларды бойына сіңіріп қана қоймай, өзін қоршаған ортаға таратушы, осындай өз сапаларымен жас ұрпақты тәрбиелеуші ұстаздар аз емес. Адамгершілігі мол адам – басқаларға қашан да үлгі-өнеге.

ҚОРЫТЫНДЫ

Әдептілік, имандылық, мейірімділік, қайырымдылық, ізеттілік, қонақжайлылық құндылықтары қалыптасқан халқымыздың осы асыл да абыройлы қасиеттерін жас ұрпақтың ақыл-парасатына азық ете білу үшін, әрбір тәрбиеші, ұстаз халық педагогикасын сан ғасырларда қалыптасқан салт-дәстүрлерді, әдет-ғұрыптарды жан-жақты терең білумен қатар, өзінің бойына адамдық құндылықтарды терең сіңірген, рухани жаны таза адам болуы шарт. Ол рухани-адамгершілік тағылымдарды өркениетті өмірмен байланыстыра отырып, білім берудің барлық кезеңдерінде негізге алғаны жөн. Сонда ғана өзінің міндетін айқын сезіне білетін, мінез-құлқы жетілген саналы адам қалыптасады.

Адамгершілік қоғамдық сананың басты белгілері болғандықтан, адамның мінез-құлқы, іс-әрекеті, қарым-қатынас, сенім-сезімдері, көзқарастары арқылы сипатталады, әдептілік, мейірімділік, қайырымдылық, инабаттылық, қарапайымдылық т.б. қасиеттер арқылы көрініс алады (сурет 1). Адамгершілік – әлеуметтіліктің биік шыңы, адам ұрпағының негізін қалаушы, халық мәдениеті басқалардан айырмашылығы – адамның рухани байлығы мәңгілік. Әлеуметтік ортаға әсер ететін белгілердің бірі – адамдардың бір-біріне, қоршаған табиғатқа қарым-қатынасы.

Адамгершілік – қоғамның, өмірдің объективтік заңдылықтарына сәйкес адамдар арасындағы қарым-қатынасты реттеуге негіз болып табылатын талапқа сай белгілі бір гуманистік қағидаларды білдіретін жалпы адамзаттық ұғым		
Адамгершілік сана-сезім	Адамгершілік қарым-қатынас	Адамгершілік мінез-құлық
Тұлға қасиеттері: әдептілік, имандылық, мейірімділік, қайырымдылық, отансүйгіштік, ізеттілік, қонақжайлылық, бауырмалық, жомарттық, батырлық, ерлік, әділдік, қарапайымдылық, кішіпейілділік, адалдық, шыншылдық, ұяттылық, ар мен намыс, т.б.		

Сурет 1 – Адамгершілік негіздерін құрайтын категориялар

Білім өзінің шынайы міндетіне жауап беруі үшін балаларда жас кезінен бастап, ең маңызды адамдық саналарды – адамгершілікті: сүюді, аяушылықты, төзімділікті, имандылықты, әдептілікті, мейірбандықты, шыншылдықты және басқа асыл қасиеттерді дамыту керек.

Сонымен, адамгершілік тәрбиесі жан-жақты тәрбиенің аса маңызды бөлігі болуымен қатар, ол адамгершілік – қоғамдық дамудың жемісі, әрі қоғам өміріндегі өзгерістерге байланысты дамып жетіліп отыратын маңызды құбылыс. Адамгершілік тәрбиесінің өзекті міндеті – өзі өмір сүріп отырған кезеңдегі қоғамның алдында тұрған мақсат мүддесіне сай адамгершілік қасиеттердің тұтастығын тәрбиелеу. Адамгершілік тәрбиесі күрделі де қайшылыққа толы үдеріс. Сондықтан да, адамгершілікке баулу дегеніміз – ол адамдардың үлкен бе, кіші ме, әрбір істеген ісін, сөйлеген сөзін, өзгелермен қарым-қатынасын ақылға салып, ар-ұят таразысынан өткізіп, білім мен ұштастырып, ең әділ, ең дұрыс жолын таңдап ала білуі.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Назарбаев Н.А.** Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік // Қазақстан Республикасының Президентінің ел халқына арнаған жолдауы. – Астана, 2017. – 9 б.

2 **Көбесов А.** Әл-Фараби. – Алматы, 1971. – 64 б.

3 **Измайлов А.Э.** Орта Азия. Қазақстан халықтарының халық педагогикасы. – Москва, 1991. – 75 б.

4 **Құнанбаев А.** Шығармаларының толық жинағы. – Алматы, 1954. – 46-47 б.

5 **Жарықбаев Қ.** Аталар сөзі, ақылдық – көзі. – А., 1980. – 87 б.

6 **Құдайбердиев Ш.** Шығармалары. – Алматы, 1988. – 126 б.

7 **Алтынсарин Ы.** Тандамалы шығармалар. – Алматы, 1995. – 69-70 б.

8 **Сухомлинский В.А.** Балаға жүрек жылуы. – Алматы, 1976. – 39 б.

- 9 **Немов Р.С.** Психология: учебник для студентов высш. пед. учеб. заведений: в 3 кн. – М., 1998. – 118 б.
- 10 **Макаренко А.С.** Ата-аналар кітабы. – Алматы, 1987. – 56 б.
- 11 **Ушинский К.** Сборник произведений. – М., 1952. – 93 б.
- 12 **Ыбырай тағылымы.** – Алматы, 1955. – 144 б.
- 13 **Коменский Я.А.** Избранные педагогические сочинения. 2 – том. – М., 1981. – 58 б.
- 14 **Тілеужанов М.М.** Қазақ халықтық педагогикасының кейбір мәселелері. – Орал, 1992. – 67 б.

А.К. Нургалиева¹, А.Н. Курманова²

Нравственность как источник духовности народа

¹Педагогический факультет,
Павлодарский государственный педагогический университет,
г. Павлодар, Павлодарская область, Республика Казахстан

A.K. Nurgalieva¹, A.N. Kurmanova²

Morality as a source of spirituality of the people

¹Pedagogical faculty,
Pavlodar State Pedagogical University,
Pavlodar, Pavlodar region, Republic of Kazakhstan

Аннотация

В статье рассматривается роль нравственного воспитания в духовном развитии народа. Современное нравственное воспитание основывается не на отдельных направлениях воспитания, а на нравственных ценностях. Понятие нравственности как синоним гуманизма используется в более широком смысле как система отношений и общественной ситуации. Актуальная задача нравственного воспитания – воспитание у каждого человека целостности нравственных качеств в интересах его социализации в обществе. Нравственное воспитание является сложным и противоречивым процессом. Вопросы воспитания у будущих поколений суверенного государства самосознания в духе национальной психологии, приобщения к традициям и народному наследию предков, начиная с древнейших времен, стали актуальными вопросами современности. Поэтому воспитание в традициях предков, популяризация народной педагогики у будущих специалистов является одной из основных задач учебно-воспитательного процесса высших учебных заведений.

Ключевые слова: нравственность, духовное развитие, ценности, качества личности, поведение.

Summary

The article deals with the role of moral education in the spiritual development of the people. Modern moral education is based not on separate directions of education, but on moral values. The concept of morality as a synonym of humanism is used in a broader sense as a system of relations and social

situation. The actual task of moral education-education of each person integrity of moral qualities in the interests of his socialization in society. Moral education is a complex and controversial process. Questions of education of future generations of the sovereign state of self-consciousness in the spirit of national psychology, familiarization with the traditions and national heritage of ancestors, since ancient times, have become topical issues of our time. Therefore, education in the traditions of ancestors, popularization of folk pedagogy in future specialists is one of the main tasks of the educational process of higher educational institutions.

Key words: morality, spiritual development, values, personality qualities, behavior.

МРНТИ 316.723

**Б.Б. Мырзаханова¹, Е.А. Шнайдер², А.Т. Кажмуратова²,
Р.О. Байманов², Ф.И. Сейтгалиева², Д.Ж. Сакенов³**

¹УМ Управление, Павлодарский государственный педагогический университет,
г. Павлодар, Павлодарская область, Республика Казахстан

²МО казахского языка, МО географии, МО математики, школа-гимназия №1,
г. Астана, Республика Казахстан

³Педагогический факультет,
Павлодарский государственный педагогический университет,
г. Павлодар, Павлодарская область, Республика Казахстан

³e-mail: djakk@mail.ru

РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСНОВАНИЯ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА

Аннотация

В статье исследованы региональные основания мультикультурализма. Проведен анализ различных теорий мультикультурализма, выявлены современные региональные основания моральных условий взаимного бесконфликтного сосуществования в мультикультурной среде. На субстрате мультикультурализма обоснована региональная концепция диалога. В статье исследована и доказана региональная значимость и перспектива мультикультурной модели интеграции общества и государства; мультикультурализм позволяет создать и развивать структуру общенациональной идентичности, где учитываются и сохраняются культурные идентичности всех граждан страны; мультикультурализм снимает барьеры и беззакония для представителей различных национальностей, обеспечивает им равный доступ к ресурсам и возможностям общества и государства. В статье доказано, что политика мультикультурализма есть единственный вариант создания и развития новых межнациональных отношений в современном обществе.

Ключевые слова: региональные основания, мультикультурализм, культура, концепции, среда.

ВВЕДЕНИЕ

Глобализация приводит к тому, что человек в своей повседневной практике сталкивается с чрезвычайным многообразием культур, с множеством идентичностей. Мультикультурное общество представляет собой конгломерат различных культурных групп, вынужденных существовать совместно. Культура обладает

двумя диаметрально противоположными смыслами. С одной стороны, она обозначает нечто общее, что присуще людям, а с другой стороны, – то, что их отчуждает друг от друга. Иначе говоря, культура – это то, что объединяет людей, но также и то, что их разделяет [1; 2; 3]. Культуры распространяются в процессе миграции населения, трудовой миграции, вынужденного переселения, а также туристических визитов в другие страны. Начало формирования философской теории и развернутая аргументация в пользу мультикультурализма было положено Ч. Тейлором [1]. В его концепции центральное место занимает индивид с его неотчуждаемым правом на сохранение собственной индивидуальности. Автор связал формулирование личностной идентичности с признанием (или непризнанием) той культуры, внутри которой данный индивид находится. Отказ в признании неизбежно будет иметь деструктивные последствия для жизни и индивида, и группы, с которой он или она идентифицируется. В своей работе философ обращается к традиции европейского просвещения, в ходе которого, как он полагает, и получило распространение представление, что мы формируемся в процессе признания другими. Мультикультурализм Ч. Тейлора предстает как форма самоутверждения, он не ограничивается борьбой индивидов за признание, но распространяет требование признания оригинальности, своеобразия и равнозначности на идентичность групп. Поскольку все люди обладают одинаковым потенциалом для формирования и определения идентичности как индивидов, так и культур, необходимо, чтобы равное уважение оказывалось всем индивидам и культурам. Поскольку ученый рассматривает отдельные культуры в качестве строительных камней здания общества, принимаемых индивидами как данность, в которой они живут и которую бесконечно воспроизводят, то остается выдвинуть лишь одно моральное требование – приблизиться к этим культурам, помня об их равнозначности. Ч. Тейлор считает, что культуры, на протяжении длительного времени образующие смысловой горизонт для большого количества человеческих особей с разным характером и темпераментом, иными словами, выражающие их понимание доброго, святого и достойного восхищения, почти определенно содержат в себе нечто, заслуживающее нашего восхищения и уважения, даже если в этих культурах есть много, что мы бы с отвращением отвергли. В теории мультикультурализма основное место занимает индивид со своим правом на сохранение собственной индивидуальности, а идентичность культуры опирается на идентичность индивида.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Оптимальным можно признать региональный подход, предлагающий учитывать ценность других культурных практик, изучать их и вести диалог. Диалог может показать, что данная культурная практика действительно имеет ценность. В этом случае следует признать право сохранять культуру, а это значит, что мы должны быть готовы активно защищать данную культурную практику. Возможно, что большинство людей будет считать свои собственные культурные ценности универсальными, т.е. важными для всех, а другие культурные практики – неприемлемыми, таким образом, диалог может превратиться в конфликт. В процессе установления диалога между людьми и между культурами возникает вопрос, как понять «Другого» как субъекта со своим собственным опытом. Концепция диалога предполагает межсубъектное общение. Диалогическая традиция более или менее ярко представлена во многих национальных культурах и в различных региональных и философских течениях. Самый значительный вклад в разработку концепции диалога сделали такие выдающиеся ученые, как Beck U [6], Bogoslovskiy, V. and T. Zhukova [7]. Само понятие «диалог» часто используется в нашей повседневной жизни как синоним коммуникации, общения, беседы, разговора. Иногда говорят еще о полилоге, имея в виду общение более чем двух субъектов. Если говорить о диалоге культур, то понимание диалога как словесного общения посредством обмена репликами (высказываниями) недостаточно. Слово «диалог» может иметь еще и другое значение. С одной стороны, оно шире указанного. Как считает Gabitov, T. and Az. Zholdubayeva [8], диалогические отношения – явление гораздо более широкое, чем отношения между репликами композиционно выраженного диалога, это почти универсальное явление, пронизывающее всю человеческую речь и все отношения и проявления человеческой жизни, вообще все, что имеет смысл и значение. Где начинается сознание, там начинается диалог. Тезис Gabitov, T. and Az. Zholdubayeva об универсальности диалогических отношений в человеческой жизни относится к диалогу культур в мультикультурном обществе. Основываясь на этом, в контексте мультикультурного общества можно сказать, что в реальности такое общество существует за счет толерантности своих граждан, но его развитие требует диалога. Иначе говоря, толерантность – необходимое условие мирного сосуществования, а диалог, в свою очередь, – условие и требование развития. Только во взаимодействии со средой, в общении с другими людьми внутри общества индивид приобретает качественные характеристики, он становится личностью, тем больше личностью, чем больше он представлен в других. Понятие «Другой» (собеседник, противник самого себя) становится ключевым для Gabitov, T. and Az. Zholdubayeva, поскольку личность становится личностью и познает себя как тако-

вую только в соотнесенности с «Другим». Для личности культура выступает как форма самодетерминации индивида в горизонте личности, форма самодетерминации нашей жизни, сознания, мышления. Основанием поступков, действий человека как личности, направленных одновременно вовне, на других и вовнутрь, на себя, является свобода, определяющая самодетерминацию личности, реализующая ее жизнедеятельность (регулятивная функция культуры), позволяющая человеку выбирать идею о самом себе. Но самодетерминация индивида в горизонте личности в культурном контексте возможна лишь в диалоге. Karami Pour, Mohammadreza [9] обращают внимание на то, что существуют два подхода к бытию: мы можем смотреть на мир, как на скопление предметов и орудий, которые так или иначе могут служить нашим целям и интересам. Этот подход, по мнению философа, характерен для естествознания и обыденного сознания – он позволяет нам создавать упорядоченное мироощущение и ориентироваться в мире. По К. Jaspers [10], когда мы говорим о физическом мире, о пространственно-временной структуре, о законе причинности, мы подчиняемся установке Я – Оно и используем соответствующий этой установке язык. Подход Я – Оно возможен как в отношении мира вещей, так и к людям. Но возможен и иной подход – подход, при котором понятие пространства, времени и причинности оказывается совершенно бессмысленным. Этот подход Jaspers, К. называет «актуализирующим», «встречающимся», «личностным», «диалогическим». Мы можем обращаться к предметам, людям как будто перед нами живое существо, личность, более того – друг. Я и Ты при этом вступают в онтологический диалог. Мир в таком случае предстает совершенно отличным от мира Оно и несоизмеримым с ним. Субъект как бы превращает объект в личность, объект зависит от субъекта так же, как и субъект от объекта. Разграничение двух сфер: Я – Оно, где осуществляется вещное отношение человека к миру, и Я – Ты, где реализуется аутентичное бытие, – явилось той ступенью, которая позволила более детально определить предмет философии диалога. Основная идея диалога Jaspers, К. заключается в том, что Я является не субстанцией, а связью, отношением с Ты, благодаря чему осуществляется истинное предназначение человека. В основании буберовского подхода положено убеждение о коммуникации как явлении, порождающем истинную сущность человека, интегрирующем его в аутентичное бытие, которое философ не связывает ни с индивидуализмом, ни с коллективизмом. Pourhamrang, Nasrin [11] считает, что диалог и общение не тождественны, но общение включает в себя диалог как форму общения. Чужие сознания нельзя созерцать, анализировать, определять как объекты, вещи – с ними можно только диалогически общаться. Он предостерегает от примитивного понимания диалога как разных видов диалога, встречающихся в речи человека (научной, бытовой, моральной и т.д.), которые не имеют отношения к идее диалога в рамках диалоговой концепции

культуры. В диалоге культур речь идет о диалогичности самой истины, о том, что понимание другого человека предполагает взаимопонимание «Я – Ты», как онтологически различных личностей, обладающих различными культурами, логиками мышления, различными смыслами истины, красоты, добра. Диалог, понимаемый в идее культуры, – это не диалог различных мнений или представителей, это – всегда диалог различных культур. С увеличением разнообразия философских воззрений продолжает развиваться идея многообразия культур, получают широкое распространение концепции культурного шока, где фиксируется потеря ориентации человека в чужой культуре, становится все более популярной точка зрения Robertson, Roland & Hak khandkar, Habib [12] о столкновении цивилизации, о возникновении линий будущих конфликтов там, где проходят цивилизационные разломы. Цивилизация, согласно Robertson, Roland & Hak khandkar, Habib, это наивысшая культурная общность и самый широкий уровень культурной идентичности. Люди разных цивилизаций по-разному смотрят на отношение между Богом и человеком, индивидом и группой, гражданином и государством, родителями и детьми, мужем и женой, имеют разные представления о соотносительности значимости прав и обязанностей, свободы и принуждения, равенства и иерархии. Цивилизация в состоянии расколотости, по мнению Robertson, Roland & Hak khandkar, Habib, лишает сознания своей идентичности». Но, с другой стороны, современное общество, это общество постмодерна, творческое общество, общество формирующейся культуры. Такое общество бросает вызов тому миру, где господствующим является враждебность ко всему иному. Общество культуры и есть, очевидно, единственно приемлемая модель мировой, или универсальной, цивилизации, решающей задачу человеческого объединения, примирения и согласования культурных основ человеческой жизни. Продолжая рассматривать существующую проблему, необходимо отметить мнение А.И. Куропятника [2], который утверждает, что философия мультикультурализма представляет собой синтез либеральной и коммунитаристской концепции, потому что в идеале она должна воплощать либеральное внимание к индивиду или же в контексте диалога культур к малым группам различного рода меньшинствам, – либеральную справедливость, основанную на честности, и одновременно включать в себя коммунитаристское стремление к интеграции, взаимопониманию, комплексному равенству и солидарности. Подтверждением этого служит исследование, проведенное Akbayeva G.N., Ramashov N., Shaikhyzada Z.G., Kitibayeva A.K [4], которое утверждает, что, помимо концепции признания культурного разнообразия, мультикультурализм – это философская теория, представляющая собой синтез идей либерализма и коммунитаризма. Мультикультурализм как философская концепция возник в результате длительной дискуссии между представителями либерализма и коммунитаризма, кото-

рая в течение многих десятилетий оставалась одной из основных в философской науке. Обсуждение данных проблем вызвало к жизни две философские концепции: теорию мультикультурного гражданства философа Krasteva A. и теорию толерантности философа-коммунитариста Майкла Уолцера [19; 3]. Krasteva A. является одним из ведущих продолжателей идей Джона Ролза [3]. Он – автор известнейшей в Америке и Западной Европе теории американского мультикультурализма и мультикультурного гражданства. Krasteva A. дополняет концепцию справедливости Д. Ролза в той ее части, которая касается соотношения справедливости и равенства в получении общественных благ. Его дополнение состоит в следующем суждении: мы относимся к людям, как к равным, если устраняем не все неравенства, а только те, которые причиняют кому-либо ущерб. Если некоторые неравенства приносят всем пользу, способствуя развитию общественно-полезных талантов и видов деятельности, то каждый считает эти неравенства приемлемыми для себя. Krasteva A. полагает, что неравенства допустимы, если они улучшают мою, равную с другими, долю, но они не допустимы, если посягают на долю, которая полагается мне по справедливости. Центральная идея теории мультикультурного гражданства Krasteva A. состоит в следующем: наличие у индивидов неравных долей социальных благ считается справедливым, если индивиды заслужили эти неравенства, то есть если эти неравенства являются результатом выбора и индивидуальных действий. Неравенство в природных способностях и социальном положении нельзя признать справедливым – это вывод, вытекающий из концепции У. Кимлика, который справедливо предполагает, что нашей заслуги в том, что мы принадлежим к какой-либо расе, полу, классу, обладаем от рождения физическими особенностями, нет. Основываясь на этом, можно утверждать, что тема, поднятая Krasteva A., как мы можем сейчас оценить, является исключительно злободневной, особенно на фоне современных противоречий глобализации и культурного многообразия. Продолжая свои рассуждения, нельзя не заметить расхождение взглядов либералов и коммунитаристов. Krasteva A. критикует теорию М. Уолцера, обращая внимание на то, что М. Уолцер говорит о необходимости отделения политики от национальности в такой же степени, в какой она отделена от религии. Но Krasteva A. не согласна с ним. Она говорит о том, что государство не может отделиться от этнических проблем и этничности в целом. Без определенной государственной поддержки многие национальные меньшинства могут просто исчезнуть, потерять свою культурную идентичность. Вместе с тем ученый справедливо ставит вопросы следующего характера: во-первых, вопрос о причинах, по которым общество должно поддерживать этнокультурное разнообразие; во-вторых, вопрос о необходимости изучения этнических языков иммигрантов вместе с государственным языком и, в-третьих, вопрос о гражданстве, с которым непосредственно связана проблема

этнотолерантности или этнотерпимости. Резюмируя все вышеизложенное, отметим еще раз, что этнокультурные контакты являются неизбежной предпосылкой существования гармонии в современном мире. Этнокультура в жизни мультикультурного общества является более надежным базисом единства, нежели идеология [13-21]. Поэтому в настоящее время культуру как некий коммуникативный код относят к главенствующему средству объединения этномножества в единое целое, отводя ей роль места встречи открытого для большого количества групп. Не подлежит сомнению тот факт, что исчезновение любой этнокультуры является серьезной потерей как для государства, так и для всего человечества. Включение их в общие процессы обосновывает региональную значимость мультикультурной модели интеграции.

ВЫВОДЫ

Одной из целей мультикультурализма является создание такой структуры региональной идентичности, которая бы позволяла учитывать и сохранять этнокультурные идентичности всех граждан страны. Другой его целью является снятие барьеров для представителей различных национальностей, обеспечивая им равный доступ к ресурсам и возможностям общества. В этом смысле мультикультурализм может рассматриваться как один из способов построения современного справедливого общества, в котором все межнациональные противоречия ослабляются и, в первую очередь, межкультурные. Если суммировать существующие подходы к определению этого термина, то можно прийти к выводу, что понятие «мультикультурализм» означает сохранение этнокультурной идентичности и реализацию региональных идей толерантности в многонациональном государстве.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 **Taylor Ch.** La politique de reconnaissance // Multiculturalisme. Difference et democratie. Paris. : Aubier, 1994.

2 **Куропятник А.И.** Мультикультурализм: проблемы социальной стабильности полиэтнических обществ. – СПб., 2000.

3 **Этнос и политика:** Хрестоматия / Авт.-сост. **А.А. Прусаускас.** – М., 2000.

4 **Akbayeva G.N., Ramashov N., Shaikhyzada Z.G., Kitibayeva A.K.** (2014). Multiculturalism: the new target of education policy in Kazakhstan. Life Sci J. 11(12s): 235-239 (ISSN:1097-8135). <http://www.lifesciencesite.com>.

- 5 **Aniskin V.N., Bogoslovskiy V.I., Zhukova T.A., Bebell K.L.** (2014). The role of comparative research in the development of multiculturalism within educational systems. *Life Sci J.11(8s): 246-248* (ISSN:1097- 8135). <http://www.lifesciencesite.com>.
- 6 **Beck U.** (1998). *Politik der Globalisierung*. Frankfurt: Suhrkamp, P.57-58.
- 7 **Bogoslovskiy V. and T. Zhukova**, (2012). Teachers' dynamics in the process of implementation of multicultural educational system. *Date Views 20.03.2014* www.arsaconf.com/actual-conferences-and-papers.
- 8 **Gabitov T. and Az. Zholdubayeva**, (2012). *Dialogue And Self-Identification Of Cultures Under Globalization*. Saabbruken.
- 9 **Karami Pour, Mohammadreza** (2002). *Training proportional to Information Age, Training Technology*, April.
- 10 **Jaspers K.** (1953). *The Origin and Goal of History*. CT: Yale University Press, pp: 527.
- 11 **Pourhamrang, Nasrin** (2010). *Haberman: Modernism as an incomplete project* (<http://www.pourhamrang.org>).
- 12 **Robertson, Roland & Hak khandkar, Habib** (2003). *Globalization Discourses*, Trans: Mahmood Shahabi, *Social Science Training Growth Magazine*, No: 4, Teaching and Training Ministry.
- 13 **Saparova J.A., Gabitov T.H., Kadyraliyeva A.M., Begalyiev N., Tleubayev S.S.** (2014). Mental and psychological roots of Kazakhstan multiculturalism. *Life Sci J.11(6): 556-559* (ISSN:1097-8135). <http://www.lifesciencesite.com>.
- 14 **Shalabaeva G.** (2002). *Globalization and the problems of the Cultural Identity. Multicultural society in Kazakhstan: models, problems, prospects.*, Institute of Philosophy and Political sciences of Kazakhstan.
- 15 **Wilk R.** (1996). *Learning the Lokal in Belize: Global Systems of Common Difference*. In: *Worlds Apart — Modernity Through the Prisma of the Local*. London: Routledge, P.118.
- 16 **Yarmohammadyan, Mohammadhossein** (2003). *Effects of globalization in family training*, *Peyvan Magazine*, No: 290, Teaching and Training Press.
- 17 **Zakharov A.** (2004). *Traditional culture in the contemporary society*. *Sociological Sciences*, 7 (243): 105-115.
- 18 **Kasymova R.** (2004). *Ethnic Group under Globalization*. *World of a Human*, 1: 74-81.
- 19 **Krasteva A.** (2000). *Integration ou multiculturalisme: dilemmes (post) communistes // Les identites en débat: integration ou multiculturalisme?* Paris.: L'Hartmattan, P 169.
- 20 **Kurmanbaeva N.** (1996). *Culture of East and West: Issues of Integration*. Almaty: National State University after Al-Farabi, 1: 160.

21 **Vaira M.** (2004). Globalization and higher education organizational change: A framework of analysis. *Higher Education*, 48: 483–510.

Б.Б. Мырзаханова¹, Е.А. Шнайдер², А.Т. Кажмуратова²,
Р.О. Байманов², Ф.И. Сейтгалиева², Д.Ж. Сакенов³
Мультикультурализмнің аймақтық негіздері

²Қазақ тілі ӘБ, география ӘБ, математика ӘБ
№1 мектеп-гимназия,
Астана қ., Қазақстан Республикасы, 010001
¹ОӘБ, ³Педагогика факультеты,
Павлодар мемлекеттік педагогикалық университеті,
Павлодар қ., Павлодар обласы, Қазақстан Республикасы

B.B. Myrzakhanova¹, E.A. Schneider², A.T. Kazhmuratova²,
R.O. Baymanov², F.I. Seytgalieva², J.Zh. Sakenov³
Regional foundations of multiculturalism

²MO of the Kazakh language, MO of geography, MO of mathematics
School-gymnasium №1,
Astana, Republic of Kazakhstan, 010001
¹SM management, ³Faculty of Pedagogy,
Pavlodar State Pedagogical University,
Pavlodar, Pavlodar region, Republic of Kazakhstan

Андапта

Мақалада мультикультурализмнің аймақтық негіздері зерттелді. Мультикультурализмнің түрлі теорияларына аймақтық талдау жүргізілді. Мультикультуралды ортада өзара жанжалсыз қатар өмір сүруінің моральдық жағдайлардың қазіргі замандағы аймақтық негіздері анықталған. Мультикультурализм субстратында диалогтың философиялық тұжырымдамасы айқындалған. Мақалада қоғам мен мемлекеттің мультикультуралық үлгісін интеграциялауының аймақтық маңыздылығы мен перспективасы зерттелген және дәлелденген; мультикультурализм жалпыұлттық сәйкестіктің құрылымын құруға және дамытуға мүмкіндік жасайды, және онда елдің барлық азаматтарының мәдени ұқсастығы есепке алынады және сақталады; мультикультурализм түрлі ұлт өкілдері үшін кедергілер және заңсыздықтарды алып тастайды және оларға қоғам мен мемлекеттің ресурстарына мен мүмкіндіктеріне тең қол жетімділігін қамтамасыз етеді. Мақалада мультикультурализм саясаты бұл қазіргі қоғамдағы жаңа ұлтаралық қатынастарды құру және дамытудың жалғыз нұсқасы бар екендігі дәлелденген.

Тірек сөздер: аймақтық негіздер, мультикультурализм, мәдениет, тұжырымдамалар, қоршаған орта.

Summary

The article studies the regional foundations of multiculturalism. A regional analysis of various theories of multiculturalism is carried out, modern philosophical bases of moral conditions of mutual conflict-free coexistence in a multicultural environment are revealed. On the substrate of multiculturalism, the regional concept of dialogue is grounded. The article explores and proves the regional significance and perspective of the multicultural model of integration of society and the state; multiculturalism allows to create and develop the structure of a national identity, where cultural identities of all citizens of the country are taken into account and preserved; multiculturalism removes barriers and lawlessness for representatives of different nationalities, provides them with equal access to the resources and opportunities of society and the state. The article proves that the policy of multiculturalism is the only option for creating and developing new interethnic relations in modern society.

Keywords: regional bases, multiculturalism, culture, concepts, environment

ПОЗДРАВЛЯЕМ ЮБИЛЯРА!

Ответственный секретарь журнала «Педагогический вестник Казахстана»,
профессор кафедры дошкольного образования
Павлодарского государственного педагогического университета
Сакенов Джанат Жантемирович

МРНТИ 14.35.03

Е.А. Шнайдер¹, З.Е. Жумабаева²

Педагог-новатор, учитель казахского языка и литературы,

¹Гимназия №2 им. Ф. Қайырбекова,

г. Астана, Республика Казахстан

e-mail: djakk@mail.ru

Педагогический факультет,

²Павлодарский государственный педагогический университет,

г. Павлодар, Павлодарская область, Республика Казахстан

e-mail: zezh@mail.ru

55 ОТТЕНКОВ ПРОФЕССИОНАЛИЗМА

К 55-летию профессора кафедры дошкольного образования
Сакенова Джаната Жантемировича

Аннотация

Статья посвящена 55-летию ответственного секретаря журнала «Педагогический вестник Казахстана», профессора кафедры дошкольного образования Павлодарского государственного педагогического университета Сакенова Джаната Жантемировича.

В статье освещены основные этапы жизненного пути юбиляра, представлен подробный обзор его научных и методических работ, диссертаций, статей, проектов под его руководством. В работе анализируется деятельность профессора кафедры дошкольного образования Павлодарского государственного педагогического университета Сакенова Джаната Жантемировича. В статье раскрыта многогранность личности профессора кафедры дошкольного образования Павлодарского государственного педагогического университета Сакенова Джаната Жантемировича.

Ключевые слова: 55 лет, ответственный секретарь, профессор кафедры дошкольного образования, Павлодарский государственный педагогический университет.

ВВЕДЕНИЕ

Сакенов Джанат Жантемирович, 1963 г. рождения; в 1982 г. поступил на учебу в Павлодарский педагогический институт; в 1987 г. закончил ППИ и был направлен учителем биологии и химии в Тлектесскую неполную среднюю школу (НСШ). В процессе преподавания биологии и химии разрабатывал и адаптировал к условиям НСШ новые методики лабораторных занятий, химических экспериментов, разработал и сформировал на территории школы дендрарий, материалы которого использовались на уроках биологии. В 1989 г. был назначен директором Жанатанской НСШ. Под управлением Д.Ж. Сакенова Жанатанская НСШ по итогам учебного года заняла первое место среди школ Лебяжинского района.

За годы работы в школах области Д.Ж. Сакенов обнаружил в себе склонность к научно-исследовательской деятельности по педагогике, в частности, в части теории воспитания.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Д.Ж. Сакенов с 1990 года и по настоящее время (более 28 лет) работает в Павлодарском государственном педагогическом университете. В 1990 г. поступил на работу в Павлодарский педагогический институт ст. лаборантом, ст. преподавателем кафедры педагогики, с октября 1990 г. был переведен на должность стажера-исследователя и направлен на кафедру педагогики КАЗ ГПУ им. Абая. В декабре 1991 г. по конкурсу поступил в очную аспирантуру АГУ им. Абая, где провел самостоятельное диссертационное исследование по проблеме использования народных традиций в подготовке старшеклассников к семейной жизни. В октябре 1994 года успешно защитил диссертацию на соискание ученой степени кандида-

та педагогических наук по специальности 13. 00.01. «Теория и история педагогики, этнопедагогики».

В период с 1994 по 1995 гг. работал старшим преподавателем и деканом факультета начальных классов ППИ им. С. Торайгырова. С 1996 г. назначен деканом факультета педагогики, психологии, МНО Экибастузского ВПК ППИ ПГУ им. С. Торайгырова, зав. кафедрой педагогики, психологии и основ естествознания ЭВПК ПГУ им. С. Торайгырова. С 2001 г. Д.Ж. Сакенов работал заведующим кафедрой психологии. Работая заведующим кафедрой психологии ПГУ им. С. Торайгырова, Д.Ж. Сакенов успешно руководит научно-исследовательской и учебно-методической работой кафедры. В октябре 2006 г. Д.Ж. Сакенов успешно защитил диссертацию на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13. 00.01. «Общая педагогика, история педагогики и образования». С 2006 по 2010 гг. работал зав. кафедрой практической психологии, деканом ППФ ПППИ, доцент кафедры ПиП. С сентября 2010 г. Д.Ж. Сакенов – профессор кафедры ДиНО. В этот период провел значительную исследовательскую работу по половому воспитанию старшеклассников, гендерному воспитанию дошкольников в детских домах. В этот период была издана серия книг:

– Сексуальная психология и педагогика (серия настольная книга учителя по половому воспитанию). – Павлодар: Политон, 2007. – 135 с. [1].

– Психология и педагогика сексуальности школьников (серия настольная книга учителя по половому воспитанию). – Павлодар: Политон, 2007. – 64 с.[2].

– Половое воспитание в вопросах профилактики ВИЧ/СПИДа (серия настольная книга учителя по половому воспитанию). – Павлодар: Политон, 2007. – 50 с. [3].

– Студенту о психологии и педагогике полового воспитания школьников (серия настольная книга учителя по половому воспитанию). – Павлодар: Политон, 2007. – 72 с. [4].

– Психолого-педагогический словарь по половому воспитанию (серия настольная книга учителя по половому воспитанию). – Павлодар: Политон, 2007. – 44 с. [5].

– Сборник психолого-педагогических задач по половому воспитанию школьников (серия настольная книга учителя по половому воспитанию). – Павлодар: Политон, 2007. [6].

– Этнопедагогика и этнопсихология полового воспитания (серия настольная книга учителя по половому воспитанию). – Павлодар: Политон, 2007. – 78 с. [7].

– Теоретические основы полового воспитания старшеклассников. – Павлодар: ПППИ, 2012. – 192 с. [8].

- Педагогические основы полового воспитания: монография. – М:РА, 2014. – 183 с. [9].
- Педагогические основы полового воспитания в условиях непрерывного образования: учебное пособие. – Павлодар: ПГПИ, 2014. – 190 с. [10].
- Гендерное воспитание детей-сирот: монография. – Павлодар: ПГПИ, 2016. – 143 с. [11].
- Воспитание дошкольников в детском доме: монография. – Павлодар: ПГПИ, 2017. – 174 с. [12].
- Д.Ж. Сакенов продолжил обработку исследовательского материала для издания учебных, учебно-методических пособий, на высоком уровне преподавал блок психолого-педагогических и методических дисциплин. Д.Ж. Сакенов – обладатель государственного гранта «Лучший преподаватель вуза за 2007 год», звания «Лучший преподаватель вуза за 2013 год», грамоты акима области (2012).
- Д.Ж. Сакеновым написаны и изданы более 100 научных публикаций, в том числе несколько монографий изданы в Германии:
  - Подготовка будущего учителя к нравственно-половому воспитанию. – Saarbrücken, Germany: LapLambert, 2013. – 456 с. [13],
  - Теоретические основы воспитания студентов. – Saarbrücken, Germany: LapLambert, 2013. – 124 с. [14].
- Д.Ж. Сакеновым изданы статьи с высокой частотой цитируемости в журналах из базы Thomson.R и Scopus:
  - Theoretical justification of a model of ecological culture of a senior. World Applied Sciences Journal, 2012, №20, p.01-06. [15].
  - Preparation of students of higher education institution for professional activity in the course of studying of pedagogical disciplines. World Applied Sciences Journal, 2012, 19 (10), p. 1431-1436. [16].
  - Ethnic traditions as a means of formation of moral beliefs of seniors. World Applied Sciences Journal, 2012, 19 (10), p. 1443-1448. [17].
  - Development of intellectual activity in solving exponential inequalities. International Journal of Environmental and Science Education, 2016, VOL. 11, NO. 15, p.8679-8692. [18].
  - Methods of forming professional competence of students as future teachers. International Journal of Environmental and Science Education, 2016, VOL. 11, NO. 14, p.6651-6662. [19].
  - Pedagogical technologies for the formation of healthy lifestyle of students. ESPACIOS. ISSN 0798 1015, Vol. 39 (N°21) Year 2018, Page 37. [20], где освещались различные современные аспекты образования; в процессе цитирования ма-

териалов данных статей происходил обмен мнениями, дискуссия с западными учеными.

Д.Ж. Сакенов имеет высокий индекс Хирша (h-индекс), равный – 7.

Профессор кафедры ДиНО Д.Ж. Сакенов несколько раз возглавлял рабочую группу по подготовке образовательных программ кафедры ДиНО к аккредитации и конкурсам, в которых ОП заняли призовые места.

Профессор кафедры ДиНО Д.Ж. Сакенов – обладатель исследовательского гранта ПГПИ (2012 г.), победитель Республиканского конкурса на грантовое финансирование научных исследований за 2012–2014 гг., имеет ученое звание доцента ККСОН (2001 г.), академическое звание «Профессор ПГПИ» (2010 г.), у него высокий рейтинг среди ППС ПГПУ.

ВЫВОДЫ

Д.Ж. Сакенов бесценно и преданно, с большой самоотдачей служит системе образования Республики Казахстан, в которой прошел путь от учителя, директора школы до декана ППФ ПГПИ, профессора кафедры ДиНО.

Профессор кафедры ДиНО Д.Ж. Сакенов – прекрасный семьянин, глава дружной и созидательной интернациональной семьи, где нашлось тепло и место для детей-сирот Медета и Френка. Профессор кафедры ДиНО Д.Ж. Сакенов обладает организаторскими способностями, профессиональной компетентностью; коммуникативен, пользуется уважением коллег, студентов и товарищей.

Коллектив кафедры дошкольного образования поздравляет с 55-летием ответственного секретаря журнала «Педагогический вестник Казахстана», профессора кафедры дошкольного образования Павлодарского государственного педагогического университета Сакенова Джаната Жантемировича. Желаем ему новых творческих свершений и дарим эти прекрасные стихи:

*Прекрасная дата из цифр 5 и 5.
Что можно мужчине в расцвете желать?
Здоровья, энергии, сил, долголетия,
Всех благ и возможностей разных соцветие.*

*Карьерного роста – ведь опыта много,
Проторена в жизни успеха дорога.
Желаем Вам счастья, добра, оптимизма,
Уверенным быть, не терять магнетизма.*

*Пусть сбудутся все Ваши планы, желания,
В семье вечно будет тепло, понимание.
Гармонии Вам и на сердце покоя.
Везде и всегда оставайтесь собою [21].*

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 Сексуальная психология и педагогика (серия настольная книга учителя по половому воспитанию): учебник. – Павлодар: Политон, 2007. – 135 с.
- 2 Психология и педагогика сексуальности школьников (серия настольная книга учителя по половому воспитанию). – Павлодар: Политон, 2007. – 64 с.
- 3 Половое воспитание в вопросах профилактики ВИЧ/СПИДа (серия настольная книга учителя по половому воспитанию). – Павлодар: Политон, 2007. – 50 с.
- 4 Студенту о психологии и педагогике полового воспитания школьников (серия настольная книга учителя по половому воспитанию). – Павлодар: Политон, 2007. – 72 с.
- 5 Психолого-педагогический словарь по половому воспитанию (серия настольная книга учителя по половому воспитанию). – Павлодар: Политон, 2007. – 44 с.
- 6 Сборник психолого-педагогических задач по половому воспитанию школьников (серия настольная книга учителя по половому воспитанию). – Павлодар: Политон, 2007.
- 7 Этнопедагогика и этнопсихология полового воспитания (серия настольная книга учителя по половому воспитанию). – Павлодар: Политон, 2007. – 78 с.
- 8 Теоретические основы полового воспитания старшеклассников. – Павлодар: ПГПИ, 2012. – 192 с.
- 9 Подготовка будущего учителя к нравственно-половому воспитанию. – Saarbrücken, Germany: LapLambert, 2013. – 456 с. (с/а Шнайдер Е.А.).
- 10 Теоретические основы воспитания студентов. – Saarbrücken, Germany: LapLambert, 2013. – 124 с. (с/а Шнайдер Е.А.).
- 11 Педагогические основы полового воспитания: монография. – М.: РА, 2014. – 183 с.
- 12 Педагогические основы полового воспитания в условиях непрерывного образования: учебное пособие. – Павлодар: ПГПИ, 2014. – 190 с.
- 13 Гендерное воспитание детей-сирот: монография. – Павлодар: ПГПИ, 2016. – 143 с. (с/а Шнайдер Е.А.).
- 14 Воспитание дошкольников в детском доме: монография. – Павлодар:

ПГПИ, 2017. – 174 с. (с/а Шнайдер Е.А., Жантемирова А.Д., Жантемирова Ф.Д., Жумабаева З.Е.).

15 Theoretical justification of a model of ecological culture of a senior. World Applied Sciences Journal, 2012, №20, p.01-06. (с/а Kushnir Y.V., Shnaider Y., Abdulkhamidova D.Z.).

16 Preparation of students of higher education institution for professional activity in the course of studying of pedagogical disciplines. World Applied Sciences Journal, 2012, 19 (10), p. 1431-1436. (с/а Kushnir, Y.V., Shnaider, Y., Abdulkhamidova, D.Z.).

17 Ethnic traditions as a means of formation of moral beliefs of seniors. World Applied Sciences Journal, 2012, 19 (10), p. 1443-1448. (с/а Kushnir, Y.V., Shnaider, Y., Abdulkhamidova, D.Z.).

18 Development of intellectual activity in solving exponential inequalities. International Journal of Environmental and Science Education, 2016, VOL. 11, NO. 15, p. 8679-8692. (с/а Alpyssov, A., Mukanova, Z., Kireyeva, A., Kerveney, K.).

19 Methods of forming professional competence of students as future teachers. International Journal of Environmental and Science Education, 2016, VOL. 11, NO. 14, p.6651-6662. (с/а Omarov, Y.B., Toktarbayev, D.G., Rybin, I.V., Baitlessova, N.).

20 Pedagogical technologies for the formation of healthy lifestyle of students. ESPACIOS. ISSN 0798 1015, Vol. 39 (№ 21) Year 2018, Page 37. (с/а Zholdasbekov, A.A., Zholdasbekova, B.A., Abitiarova, A.A., Fomina, T., A. Ahmuldinova).

21 <http://pozdravok.ru/pozdravleniya/yubiley/55/muzhchine/>

Е.А. Шнайдер¹, З.Е. Жумабаева²

Кәсіби біліктіліктің 55 көленкесі

(Мектепке дейінгі білім беру кафедрасының профессоры

Сәкенов Жанат Жантемірұлы 55 жаста)

¹МО казахского языка, Школа-гимназия №1,
г. Астана, Республика Казахстан

²Педагогика факультеті,
Павлодар мемлекеттік педагогикалық университеті,
Павлодар қ., Павлодар облысы, Қазақстан Республикасы.

E.A. Schneider¹, Z.E. Zhumabayeva²

55 shades of professionalism

(55 years to Professor of the Department of Preschool Education

of Sakenov Janat Zhantemirovich)

¹MO Kazakh language, School-gymnasium №1,
Astana, The Republic of Kazakhstan

²Faculty of Pedagogy,
Pavlodar State Pedagogical University,
Pavlodar, Pavlodar region, Republic of Kazakhstan

Аңдатпа

Мақала «Қазақстанның педагогикалық хабаршысы» журналының жауапты хатшысы, Павлодар мемлекеттік педагогикалық университетінің мектепке дейінгі білім беру кафедрасының профессоры Сәкенов Жанат Жантемірұлы 55-жасқа толуына арналған. Мақала кейіпкердің өмірінің негізгі кезеңдерін айқындайды, оның басшылығымен ғылыми және әдістемелік еңбектерін, диссертацияларын, мақалаларын, жобаларын егжей-тегжейлі қарастырады. Павлодар мемлекеттік педагогикалық университетінің мектепке дейінгі білім беру кафедрасының профессоры Сәкенов Жанат Жантемірұлының жұмысы талқыланды. Мақалада Павлодар мемлекеттік педагогикалық университетінің мектепке дейінгі білім беру кафедрасының профессоры Сәкенов Жанат Жантемірұлының көп қырлы жеке тұлғалық қасиеттері айқындалады.

Тірек сөздер: 55 – жас, жауапты хатшы, Павлодар мемлекеттік педагогикалық университеті, Мектепке дейінгі білім беру кафедрасы профессоры.

Summary

The article is devoted to the 55th anniversary of the responsible secretary of the magazine «Pedagogical Herald of Kazakhstan», Professor of the Department of Preschool Education of Pavlodar State Pedagogical University Sakenov Janat Zhantemirovich. The article highlights the main stages of the life of the hero, presents a detailed review of his scientific and methodical works, dissertations, articles, projects under his leadership. The work of the professor of the Department of Preschool Education of the Pavlodar State Pedagogical University Sakenov Janat Zhantemirovich is analyzed. The article reveals the versatility of the personality of Sakenov Janat Zhantemirovich, Professor of the Department of Preschool Education of the Pavlodar State Pedagogical University.

Key words: 55-year-old, executive secretary, professor of the Department of Preschool Education, Pavlodar State Pedagogical University.

МРНТИ 14.07.05

А.Қ. Нұрғалиева¹, С.М. Омарова¹

*¹Педагогикалық факультет,
Павлодар мемлекеттік педагогикалық университеті,
Павлодар қ., Павлодар облысы, Қазақстан Республикасы
¹e-mail: aknurgalieva@mail.ru*

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АЗАМАТЫНДА ҰЛТТЫҚ ПАТРИОТИЗМДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ

Аңдатпа

Мақалада Қазақстан Республикасының азаматында ұлттық патриотизмді қалыптастырудың тиімділігін арттыру мәселесі қарастырылады. Ұрпақ тәрбиесі, бүгінгі қоғамға лайықты азаматтар тәрбиелеу күрделі мәселелердің бірінен саналатын, үлкен жауапкершілікті, жан-жақтылықты талап ететін үдеріс. Осыған байланысты қоғамның жаңа гасырдың өтпелі кезеңінде, үлкен өзгерістер мен жаңалықтарға толы мерзімде болашақ азаматтарға білім мен тәрбие беру, мекемелерінің алдында жауапты міндеттер тұр. Қазіргі сәтте осындай өзекті мәселелерді шешу мақсатында уақытқа ыңғайластырылған тиімді әдіс-тәсілдер іздестірілу үстінде. Тәрбиелеудің қиындығы оның нәтижесі бірден көріне бермейтін әрекеттерге жататындығында. Яғни тәрбие беруде барлығын жан-жақты терең ойластырылғанда ғана жемісті болатынын педагогика және психология ғылымдары зерттеп, дәлелдеуде. Азаматтылық, отансүйгіштік қасиеттер өздігінен қалыптаспайтындығы мәлім. Ол үшін жастарды тәрбиелеу керек, өнегелік шараларды ұйымдастыру қажет.

Тірек сөздер: патриотизм, азамат, азаматтылық, ұлттық сана, тұлға қасиеттері.

КІРІСПЕ

Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық даму барысында саяси-идеологиялық, мәдени тұрғыдан жаңаруына сай жас ұрпаққа патриоттық тәрбие беру үкіметіміздің жаңа стратегиялық бағдарламасының басым бағыттарынан орын алып отыр. Осы бағыттардың маныздысы ұлттық жаңғыру болып табылады. «Ұлттық жаңғыру деген ұғымның өзі ұлттық сананың кемелденуін білдіреді. Оның екі қыры бар. Біріншіден, ұлттық сана-сезімнің көкжиегін кеңейту. Екіншіден, ұлттық болмыстың өзегін сақтай отырып, оның бірқатар сипаттарын өзгерту» – деп Елбасы «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты халыққа жол-

дауында айтқан еді [1]. Осыған байланысты педагогиканың мақсаты – халықтық салт-дәстүрлерді, өнерді дәріптейтін, ана тілі мен дінін қадірлейтін, Отанын, елін, жерін сүйетін, жан-жақты жетілген, саналы, намысқор, патриот және «сегіз қырлы, бір сырлы» азамат тәрбиелеу.

Қазақстанның егемендігі мен тәуелсіздігі жағдайында мынадай оң құбылыс қалыптасып келеді: еліміздің жекелеген ұлттарының өкілдері өздерінің тұма мәдениеті мен тіліне сүйіспеншілікпен қарай отырып, өз Отаны ретінде Қазақстанға деген құрметін арттыруда, осылайша жалпықазақстандық ұлттық намыс көрініс беруде. Әрине, бұлар – дамудың жаңа үдерістерінің бастамасы ғана. Республика халықтарының ұлттық келісімі мен достығын нығайтуға барша ұлттар мен ұлыстардың жалпықазақстандық патриоттық үрдіске кемелденуіне бірқатар тарихи мерзім керек.

Қазақстан Республикасы өз тәуелсіздігін алған ел. Біздер, қазіргі ұрпақ, патриоттық тәрбие бергені үшін ата-бабаларымызға шынайы алғысымызды білдіруіміз керек. Бұл сезім жоңғар шапқыншылығы кезінде, азамат және Ұлы Отан соғысы жылдарында, кейінгі желтоқсан оқиғалары кезінде анық байқалып отырды. Әрбір елдің азаматтары өз елінің дамуына, оның өркендеп жетілуіне, ұлттық салт-дәстүрлерінің сақталуына ат салысады. Бұл істермен оның патриоттық сезімі көрінеді.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Соңғы жылдары қоғамдық-саяси өмірдегі өзгерістер барысында білім беру жүйелерінде елжандық тәрбиеге тыңғылықты көңіл бөлініп, оның сан-салалы тәрбие мүмкіндіктері жан-жақты зерттелуі кездейсоқ емес. Өйткені қазақ халқына тән мұрагерлік дәстүрі – ғасырлар елегінен сұрыпталып өткен тәрбие мәйегі. Дегенімен педагогика тарихында түрлі кезеңдерде патриоттық тәрбие, Отанға деген сүйіспеншілік, оны жүзеге асырудың жолдары туралы айтылған педагогикалық тұжырымды ойлар зерттеу нысанасы ретінде алынып отырғаны бұл мәселенің тамыры тереңде екендігін көрсетеді. Оған дәлел, Д. Локк өзінің педагогикалық ойларында өз заманындағы джентльмендер тәрбиесін насихаттай отырып: «Ол үшін бүкіл жақсы қасиеттер бойынан табылуы қажет. Әрине, ақылды, білімді, дене бітімі дұрыс және өз Отанын қорғай білетін азамат – джентльмен болуы тиіс», – деп көрсетеді [2].

Ұлттың рухани қорына зор үлес қосып, ұлттық санасын оятуға түрткі болардай ой тастап, кейде тұңғыық ойға батырып, ал кейде биіктерге жетелейтін ғаламат дүниелер жазып жүрген қазақ елінің елеулі азаматтары баршылық. Өз ұлтына деген патриоттық сезімді қазақ ағартушылары – Шоқан Уәлиханов, Ыбы-

рай Алтынсарин, Абай Құнанбаев шығармаларынан көп табамыз. Қазақ ағартушы педагогі – Ыбырай Алтынсариннің өз халқының болашағына сенімі мол болды. Ол патриоттық сезім үлкейген кезде емес, жастайынан әрбір баланың бойында қалыптасатын сезім деген болатын [3]. Абай болса өз халқы, өз жерінің жақсы тұрмысына бөгет болатын жағдайларды жеңуге, ғылымды зерттеп, білім алуға қазақ жастарын шақырды. Өз қызметін Отан мен халық алдындағы борышым деп түсінген. Оның шығармалары бостандық сүйгіш халқының болашағына деген қамқорлықпен алшықтанған. Оның патриотизмі туған ел табиғатына, мәдениетіне, тіліне, дәстүрлері мен ұлттық мінезінің жақсы жақтарына деген сүйіспеншілігінен көрініс тапты [4]. Абай бүкіл қазақ халқын басқа халықтармен достықта өмір сүруге, олардың жетістіктерін үлгі етіп, соған үйренуге шақырды.

Қазақ халқының білімпаз да көрнекті өкілдерінің ілімдері мен іс-әрекеттерінде екі бағыт байқалды: бір жағынан – туған жеріне, туып өскен еліне, Отанына деген сүйіспеншілік болса, екінші жағынан олар қазақ халқын басқа халықтармен достыққа шақырды. Ізгілікті, өркениетті патриотизм әрқашан да халықтар достығы тәрбиесімен және идеясымен бірлікте болуы тиіс.

Ұрпақ тәрбиесі, бүгінгі қоғамға лайықты азаматтар тәрбиелеу күрделі мәселелердің бірінен саналатын, үлкен жауапкершілікті, жан-жақтылықты талап ететін үдеріс. Осыған байланысты қоғамның жаңа ғасырдағы маңызды кезеңінде, үлкен өзгерістер мен жаңалықтарға толы мерзімде болашақ азаматтарға білім мен тәрбие беру, мекемелерінің алдында жауапты міндеттер тұр. Қазіргі сәтте осындай өзекті мәселелерді шешу мақсатында уақытқа ыңғайластырылған тиімді әдіс-тәсілдер іздестірілу үстінде. Тәрбиелеудің қиындығы оның нәтижесі бірден көріне бермейтін әрекеттерге жататындығында. Яғни тәрбие беруде барлығын жан-жақты терең ойластырылғанда ғана жемісті болатынын педагогика және психология ғылымдары зерттеп, дәлелдеуде.

Бала тәрбиелеу бағытындағы күрделі өзгерістерге байланысты Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында: «Тәрбие – халықтың ғасырлар бойы жинақтап, іріктеп алған озық тәжірибесі мен ізгі қасиеттерін жас ұрпақтың бойына сіңіру, баланың қоршаған ортадағы қарым-қатынасын, дүниетанымын, өмірге деген көзқарасын және соған сай мінез-құлқын қалыптастыру» деген түсінік береді [5]. Анықтама тәрбиеде көзделген мақсат – ұрпақ пен ұрпақты байланыстыруы, сабақтастыруы, тәжірибеде шындалған тәрбие түрлерін, әдістерін келесі ұрпаққа жеткізу, солар арқылы тәрбиелеу болып табылатындығын айғақтайды. Жоғарыда аталған заңда: «Тәрбиенің негізгі мақсаты – дені сау, ұлттық сана-сезімі оянған, рухани ойлау дәрежесі биік, мәдениеті, парасаты, ар-ожданы мол, еңбекқор, іскер, бойында басқа да игі қасиеттер қалыптасқан адамды тәрбиелеу» делінген [5, 6]. Бұл қоғамға қазіргі кезде қандай адам тәрбиелеп, өсіру керек деген

сауалдарға толыққанды түсінік береді. Осы жерде ұлттық ерекшеліктерді меңгеріу үшін ең алдымен, ұлттық сана-сезімнің басым болуы керек екендігін баса айту керек. Басқалай айтқанда, бүгінде қоғам алдында ұлттық сана-сезімі оянған, қалыптасқан, ұлт дегеннің не екенін сезінетін азаматтарды тәрбиелеу міндеті тұр.

Белгілі тарихшы-ғалым Қойшығара Салғараұлының «Ертеңі бар ел боламыз десек» деген еңбегінде ұлттық сана категориясына жан-жақты түсінік беріледі: «Ұлттық сана деген абстракт ұғым емес, ол – ұлт тірлігінің тұрмыстық көрінісі, былайша айтқанда, сол ұлтты құрайтын халықтың бүкіл ғұмыр-намасының, әдет-ғұрпының, салт-дәстүрінің, әдебиеті мен мәдениетінің, өнерінің, тұрмыс-тіршілігінің тарихын білу дәрежесін, яғни халықтың өзін-өзі жете танып, түсінуі. Ұлттық сана ұлттық дүниетанымға негізделеді. Ал ұлттық дүниетаным дұрыс таным түсінік арқала өріс жайып, ұлттық дәстүр арқылы өз болмысын танытады» [6]. Осыдан шығатын қысқаша қорытынды: ұлттық сана-сезімді ояту үшін халықтық дәстүрлерді, әдебиеті мен мәдениетін, өнерін келер ұрпаққа дұрыс түсіндіре алу, жеткізу, үйрету керек. Жастардың ұлттық дүниетанымын халқытың ерекше қасиеттері арқылы кеңейтіп тәрбиелеу, оны әрі қарай дәстүрге айналдыру олардың бойында ізгілікті қалыптастырады. Ұлттық салт-сананың қалыптасуының екі негізі бар: игі әдеттер көп қолданыстан әдет-ғұрыпқа, яғни өмір қолданысына айналады да, ол ұлттық әдеп болып қалыптасады. Бұл халықтың рухани өміріндегі мәдени ірге негіз болып табылады. Халық қалыптастырған әдеп ұлттық қолданысқа айналады да ол дәстүр болып қалыптасады [7].

Азаматтық және патриоттық тәрбие жұмыстарының барысында Отанға деген сүйіспеншілік, жалпыұлттық намыс, елдің экономикалық, ғылыми, моральдық-саяси, әскери қуатын арттыруға, Отанды идеологиялық, саяси, қажет болса қарумен қорғауға әзірлік сезімі қалыптасады. Патриоттық тәрбие деп аталатын кең мағыналы ұғымның жүйесі былай жіктеледі:

- біріншіден, заттық қазыналар – материалдық бағалы мүліктер, электрон жабдықтары, баспасөз, әскери патриоттық, спорттық тәрбие құралдары;
- екіншіден, процессуалдық элементтер – мемлекеттің, партиялардың, қоғамдық қозғалыстардың жеке адамдардың тәрбиелік қызметтері;
- үшіншіден, елдің рухани байлықтары, патриоттық идеялар, сондай-ақ, патриоттық тәрбиенің мақсаттары, міндеттері мен принциптері;
- төртіншіден, субъекті ретіндегі адамдар, осы жүйеге кіретін тәрбиенің объектілері.

Бүгінгі таңда ұлттық қауіпсіздікке, оның ішінде мәдени даму қауіпсіздігін сақтап қалуға аса ден қойылуда. Мәдени даму әрбір ұлт өз туған тілі, діні, әдет-ғұрпы, салт-дәстүрі, өнері, мәдениеті негізінде өсіп-өнгенде ғана өркендей түседі. Өйткені мәдени даму үдерісінің субъектісі болып табылатын жеке тұлға өзіндік

тұрмыс-тіршілігінсіз, ұлттың өзіне тән ерекшелігінсіз жасауы мүмкін емес. Адамның ұлттық рухани сезімі қаншалықты жоғары болса, оның өз халқы мен өзге ұлт өкілдеріне қатынасы сошалықты ізгілікті, игі болады.

Жалпықазақстандық патриотизм қазақ ұлтының республикада тұратын: орыс, ұйғыр, неміс және басқа да ұлттық қоғамдастықтармен мынадай ара-қатынастар негізінде қалыптасады. Олар: а) тең құқылық; ә) бірін-бірі байыту, яғни материалдық және рухани құндылықтар алмасу, б) еріктілік; в) өзара көмек, жалпы мақсаттар, идеялар енгізілгенде жақындасу, қоғамдасу; г) ұлттық және жалпыадамзаттық мүдделердің жымдаса ұштасуы (сурет 1).

Сурет 1 – Жалпықазақстандық патриотизм қазақ ұлтының басқа ұлттық қоғамдастықтармен ара-қатынастар негізі

Қазақстандық патриотизм ол тек қазақтардың ғана емес, онда мекендеген бүкіл ұлт пен ұлыс өкілдерінің бәріне қатысты дүние. Бірақ ешкімге де елін, Отанын зорлықпен, күштеп не үгіттеп жел сөзбен алдап-арбап сүйгізе алмайсын. Елін сүйу – әркімнің жеке ісі, өз арының ісі. Қасиетті сезім ананың сүтімен бірге өзі келмейді, ол адам өсе, есейе келе өз ақылы өзіне жетіп, өз басымен тіршілік ете бастағанда адамзаттың бойында біртіндеп қалыптасатын құдіретті сезім. «Бұл сезім әркімде әр кезеңде (яғни, әртүрлі жаста) оянып, кейін кәметке келгенде біржола буыны қатып, тәжірибемен, жаспен, уақытпен, біліммен, қоршаған ортаның ықпалымен, мемлекеттік және қоғамдық социологиялық институттардың (балабақша, отбасы, мектеп, жоғары оқу орындары, бұқаралық ақпарат құралдары, қоғамдық ұйымдар, саяси ұйымдар мен қозғалыстар) әсерімен қалыптасады» – деп көрсетеді Ә. Қалмырзаев [8].

Жалпы, патриоттық сезімнің қай-қайсысының болсын қалыптасуы отбасы тәрбиесінен бастау алатыны белгілі. Сондықтан халқымыздың дана ойшылдарының пікірлеріне сүйене отырып, отбасында патриотизмге тәрбиелеу, ана тілін үйрету, ұлттық мінез-құлық қалыптастыру, ұлттық салт-дәстүрді сақтау,

шыққан ата-тегін білу, және сезінуден басталып, халқына сүйіспеншілік, тарихи дәстүрлерді сақтау, одан соң туған жеріне, Отанына деген сүйіспеншілік, т.б. асыл қасиеттер өсе келе мектепте әрі қарай дамып қалыптасуына шарт түзілуі керек.

Елбасы Н. Назарбаев «Қазақстан – 2030» жолдауында «Қазақстан мұраты» бөлімінде ол ұрпақ тәрбиесінде дана болады оның саулығына, бітіміне және дүние көзқарасына қамқорлық жасайды. Ол бабаларымыз игі дәстүрлерін сақтай отырып, қазіргі заманда нарықтық экономика жағдайында жұмыс істеуге даяр болады. Олар күллі әлемге әрі сыйлы, әрі елінің патриоттары болады» [9]. Бұл міндеттер Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңына білім беру жүйесінің міндеттері: «азаматтық пен елжандылық, сүйіспеншілік пен мемлекеттік рәміздерді құрметтеуге, халықтың дәстүрін қастерлеуге, әлемдік және отандық мәдениеттің жетістіктеріне баулу, қазақ халқы мен республикасының басқа халықтармен тарих, әдет-ғұрпы мен дәстүрлерін зерделеу. Мемлекеттік тілді меңгеру» – деп айрықша атап көрсетілген [5, 3]. Ғұлама жазушы М. Әуезовтың «Ел болам десең, бесігіңді түзе» ұлағатты сөзінің мән-мағынасына ой салсақ, тәрбие ұрпақты дүниеге келтіруден басталады, сол тәрбиенің дәстүрлік, ұлттық, салт-саналық бастаулары мен бағдарламаларын жан-жақты пайдаланып, даналықпен дамыта білу керек деген өсиеттің мәніне айырықша көңіл бөлген жөн [10].

«Халқым қандай десең, салтымнан сынап біл» – демекші, бала оқытуда халқымыздың салт-дәстүрлерін тиімді пайдаланып, баланың шешендігін, үлгі-өнегесін, зейін-зердесін, даналығы мен дарындылығын, тапқырлығын оята алатындай етіп тәрбиелеуді көздейміз. Ата-бабаларымыздың дәстүрлі халықтық тәрбиесінің тәжірибелеріне көз салсақ, тәрбие беру ісі жан-жақты тіл үйрету, ақыл-ойын өсіру, денесін жетілдіру, еңбекке баулу, ең бастысы адамгершілік ізгі қасиеттерді сіңіру бағытында жүргізілгенін көреміз. «Салтын білген – халқын сүйеді» демекші, салт-дәстүр арқылы жастардың даналығы мен дарындылығын, өнегесі, ақыл-ойын кеңейтіп оята алатындай етіп тәрбиелеуді көздейміз. Салт-дәстүрлер ғасырлар бойы жинақталып, адам өмірінің барлық жақтарын қамтиды. Сондықтан да кез келген адам өз халқының салт-дәстүрінің аясында өмір сүруі қажет.

«Аталар сөзі – тәлім-тәрбиенің көзі» деп тегін айтылмаса керек. Кез келген ата-ана өз баласына ата-бабамыздан қалған өсиет сөздерді мысал ретінде келтіріп ұлтжандылыққа тәрбиелеп отыруы дұрыс болады. Сонымен қатар ұлттық тәрбиені мектеп тәрбие үрдісінде де кеңінен пайдаланып, тәрбие ісіне арқау ету – борышымыз. Біз оны ең әуелі өз отбасымыздан бастауымыз керек. Жалпы адамгершіліктің ең тамаша ізгі қасиеттерін тәрбиелеумен қатар өзі үшін де, өзге үшін де еңбек ете білуге үйрету қажет.

ҚОРЫТЫНДЫ

Азаматтық, отансүйгіштік қасиеттер өздігінен қалыптаспайтындығы мәлім. Ол үшін жастарды тәрбиелеу керек, өнегелік шараларды ұйымдастыру қажет. Оның үстіне бұл мәселеде ұрпақтар сабақтастығының орны ерекше. Аға буын азаматтық әрекеттерін өнеге ретінде көрсете алмаса, жалаң сөзбен азаматтық қасиеттерді жастарға дарыту өте қиын. Дегенмен, дәл қазіргі уақытта ұрпақты өз ұлтымыздың асыл дүниелерімен сусындатып, тәрбиелеуге үлкен мүмкіндіктер туып отыр. Өсіп келе жатқан жас ұрпақты ұлттық дәстүрге, әдет-ғұрыптарды құрметтеуге, үлкенге ізет, кішіге құрмет көрсетуге, кішіпейіл де қарапайым, ибалы да ізетті болуға баулудың мүмкіндіктерін ғалымдарымыз өздерінің зерттеу жұмыстарында да жан-жақты көрсетіп береді. Сондықтан өткеннен бүгінге жоғалмай жеткен әдет-ғұрыптарды, салт-дәстүрлерді келер ұрпаққа аманаттау азаматтарды тәрбиелеу үрдісінде халықтық тәрбиенің барлық мүмкіндіктерін пайдалану қажеттілігі туындайды.

Тәрбие үдерісінде азаматтық тәрбиенің алатын орны ерекше. Азаматтық тәрбие білім беру, педагогикалық қарым-қатынас және оқушылардың қоғамдық өмірге белсенді қатыстыру арқылы жүзеге асады. Азаматтық тәрбиенің критерийлеріне мыналарды жатқызуға болады: сөздің және қоғамдық-құндылық істер бірлігі; қоғамдық өзін-өзі басқару, саяси оқиғалар әрекеттеріне қатысуға ұмтылу, өз Отаның қорғауға әрдайым әзірлігі, құқықбұзушылықтың жоқтығы.

Сонымен қатар тәрбие үдерісінде оқушылардың қоғамдық белсенділігін ерекше атап көрсетіледі. Адамның белсенді өмірлік тұғырының дамуы бұл – қиын және ұзақ үдеріс. Ол балалық кезеңнен бастап қалыптасады. Ол қоғамдық маңызды істер мен қылықтарда анықталатын, ес пен әдеттерге бағытталған нақты көпжақты іс-әрекеттердің комплексті мінездемесі. Әрекетсіздікте ешқандай тұғыр болмайды. Өмірлік тұғыр іс-әрекетте көрінеді. Белсенділік маңызды қоғамдық мақсаттарға бағытталуы мүмкін немесе керісінше негативті бағыт ұстануы мүмкін. Сондықтан қоғамға белсенділіктің шамасы мен деңгейі, бағытталу мінезі, тұрақтылығы маңызды болып саналады.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 Назарбаев Н. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» // Егемен Қазақстан, 2017, 12.04.

2 Қайров И.А. – Адамгершілікке тәрбиелеу әліппесі. – Алматы, 1980.

3 Алтынсарин Ы. Тандамалы шығармалар. – Алматы, 1995.

- 4 **Нұсқабаев О.** Мектеп – жас ұрпақты әлеуметтендіру институты. – Алматы, 1997.
- 5 Қазақстан Республикасының «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі №319 Заңы. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319> Интернет-ресурсы.
- 6 **Салғараұлы Қ.** Ертеңі бар ел боламыз десек. – Астана, 2000.
- 7 **Табылдиев Ә.** Қазақ этнопедагогикасы. – Алматы, 2001.
- 8 **Қалмырзаев Ә.** Біз қазақ ежелден аңсаған. – Алматы: Ғылым. 1998.
- 9 Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Қазақстан – 2050» стратегиясы. – Астана, 2012.
- 10 **Ғабдуллин Н., Мақыров С., Құрманбаева Г.** Қазақ әдебиеті. – Алматы: Рауан, 1996.

А.К. Нургалиева¹, С.М. Омарова¹

Повышение эффективности формирования национального патриотизма у гражданина Республики Казахстан

¹Педагогический факультет,
Павлодарский государственный педагогический университет,
г. Павлодар, Павлодарская область, Республика Казахстан

A.K. Nurgalieva¹, S.M. Omarova¹

Increase of efficiency of formation of national patriotism of the citizen of the Republic of Kazakhstan

¹Pedagogical faculty,
Pavlodar State Pedagogical University,
Pavlodar, Pavlodar region, Republic of Kazakhstan

Аннотация

В статье рассматривается вопрос повышения эффективности формирования национального патриотизма у гражданина Республики Казахстан. Воспитание подрастающего поколения, достойных граждан современного общества – это процесс, требующий большой ответственности и всесторонности. В связи с этим в период больших перемен и новых преобразований перед учреждениями образования и воспитания будущих граждан стоят ответственные задачи. Известно, что гражданственность, патриотизм человека не формируются самостоятельно. Воспитание гражданина Отечества является объективной необходимостью. Эта необходимость вытекает из видения конечных целей педагогического процесса, когда результатом его становится формирование гражданина.

Ключевые слова: патриотизм, гражданин, гражданственность, национальное сознание, личностные качества.

Summary

The article deals with the issue of improving the efficiency of the formation of national patriotism in the citizen of the Republic of Kazakhstan. Education of the younger generation, worthy citizens of modern society is a process that requires great responsibility and comprehensiveness. In this regard, during the transition period of society in the new era, in a period of great changes and new transformations are responsible tasks for the institutions of education and upbringing of future citizens. It is known that citizenship and patriotism are not formed independently. Education Of a citizen of the Fatherland is an objective necessity. This necessity follows from the vision of the final goals of the pedagogical process, when the result is a citizen.

Keywords: patriotism, citizen, civic consciousness, national consciousness, personality.

МРНТИ 371.485

М.Ж. Алпыспаева¹, Ш.М. Ахметова¹

*Преподаватели МО истории, МО казахского языка
¹Павлодарский колледж транспорта и коммуникации,
г. Павлодар, Павлодарская область, Республика Казахстан
e-mail: djakk@mail.ru*

ФОРМИРОВАНИЕ РАЗВИВАЮЩЕЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ КОЛЛЕДЖА

Аннотация

Определены экологические и социальные подходы. Особенности развивающей образовательной среды. Особенности обучения студентов колледжа. Педагогические условия и организации развивающей образовательной среды. Педагогическое взаимодействие и субъектная деятельность. Сконструированы экологические и социальные подходы к среде обучения. Проектирование развивающей образовательной среды. Показатели и определения эффективности развивающей образовательной среды. Содержание развивающей образовательной среды. Компоненты развивающей образовательной среды. Средства развивающей образовательной среды. Методология развивающей образовательной среды. Методы развивающей образовательной среды. Структура развивающей образовательной среды. Закономерности развивающей образовательной среды. Принципы и приемы по развивающей образовательной среде. Перспективы развивающей образовательной среды. Адаптация к развивающей образовательной среде. Реализация развивающей образовательной среды. Обновление развивающей образовательной среды. Рекомендации по развивающей образовательной среде.

Ключевые слова: формирование, развивающая, образовательная среда, процесс, обучение, колледж.

ВВЕДЕНИЕ

Необходимость изменения стратегии образования, нацеленной на формирование личности, способной разрабатывать собственные линии поведения, содействовать развитию научно-технического и социального потенциала страны, осуществлять нравственный выбор и нести за него ответственность, диктует высокие требования к качеству профессиональной подготовки студентов колледжа, соответствующему потребностям общества. Решение задач эффективного обучения

будущих специалистов, владеющих профессиональными компетенциями, видится в совершенствовании образовательного процесса – через создание развивающей образовательной среды [1; 2; 3; 4]. Мы полагаем, что проектирование и построение развивающей образовательной среды колледжа при обучении студентов в контексте его профессиональной направленности необходимо рассматривать с позиций эколого-социального подхода.

Анализ исследований и практического опыта позволил выявить ряд противоречий:

– между потребностью в совершенствовании профессиональной направленности образовательного процесса и существующей традиционной системой подготовки кадров;

– между педагогическими возможностями развития профессиональной компетентности студентов колледжа и недостаточной разработкой решений данной задачи в педагогической практике.

Выделенные противоречия обусловили цель исследования: разработка с позиций эколого-социального подхода развивающей образовательной среды в процессе обучения в колледже.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Образовательная среда при обучении в колледже – это определенным образом организованное социокультурное и профессионально-образовательное пространство на основе предметно-коммуникативной учебной деятельности [5; 7; 8]. Развивающий характер образовательной среды с позиций эколого-социального подхода обеспечивается лично ориентированной направленностью обучения, педагогическим взаимодействием субъектов образовательного процесса, субъектной деятельностью по изучению предмета, совокупностью развивающих структурных элементов среды, спецификой изучаемой дисциплины.

Педагогические условия, реализация которых обеспечивает формирование и функционирование развивающей образовательной среды с позиций эколого-социального подхода в процессе обучения в колледже, включают: лично ориентированная и профессиональная направленность обучения; педагогическое взаимодействие преподавателя и студента; выбор форм, методов и средств обучения; готовность преподавателей и студентов к работе в развивающей эколого-социальной образовательной среде [9; 10; 11].

Разработанная с позиций эколого-социального подхода развивающая образовательная среда при обучении студентов в колледже имеет свои закономерности

сти функционирования, структурные компоненты и динамику связей. Она включает цель, задачи, функции, принципы, педагогические условия, компоненты профессиональной компетентности и результат. Развивающая образовательная среда с позиций эколого-социального подхода при обучении студентов колледжа построена как система взаимоотношений между субъектами учебной деятельности в образовательном процессе, основана на идеях гуманизма, сотрудничества, личностного и профессионального развития, что объявлено основной целью современного образования.

Эффективность формирования и реализации с позиций эколого-социального подхода развивающей образовательной среды колледжа подтверждается уровнями развития структурных компонентов профессиональной компетентности студентов колледжа: мотивационного, эмоционально-волевого, когнитивного, деятельностного и оценочно-рефлексивного [12-20].

Наша позиция заключается в расширении и углублении теоретических и практических положений о возможностях совершенствования образовательного процесса в колледже, а именно:

- рассмотрено педагогическое проектирование развивающей образовательной среды колледжа как эколого-социальной образовательной среды;

- представлена взаимосвязь формирования развивающей эколого-социальной образовательной среды и профессиональной компетентности студента в процессе обучения в колледже;

- сконструирована с позиций эколого-социального подхода развивающая образовательная среда колледжа при обучении студентов, включающая цель, задачи, педагогические условия, принципы, функции, компонентный состав эколого-социальной среды, компоненты профессиональной компетентности, уровни их сформированности и результат;

- определена совокупность компонентов профессиональной компетентности студента колледжа (мотивационный, эмоционально-волевой, когнитивный, деятельностный и оценочно-рефлексивный) и уровни их сформированности (высокий, средний, низкий).

- уточнено понятие «развивающая эколого-социальная образовательная среда», которая трактуется нами как среда, направленная, с одной стороны, на освоение будущих форм профессиональной деятельности, прообразов изучаемой специальности, реализацию возможности занятия социально-профессиональных ниш, с другой стороны, способствующая обучению в максимально экологически приемлемых условиях, родственных студенту, воспринимаемых им как «домашняя» окружающая среда, комфортная, понятная, доступная, создающая условия для саморазвития и самореализации;

- раскрыта сущность представлений об образовательной среде как развивающей в процессе обучения студентов в колледже;
- обосновано комплексное применение педагогических условий для организации и функционирования развивающей эколого-социальной образовательной среды в процессе обучения студентов колледжа.

ВЫВОДЫ

Анализ результатов исследования подтвердил правомерность нашей позиции о развивающей эколого-социальной образовательной среде при обучении студентов колледжа как эффективном средстве совершенствования образовательного процесса и личностного развития студентов в колледже.

Разработка развивающей образовательной среды с позиций эколого-социального подхода обусловлена объективной потребностью общества в специалистах с адекватным уровнем профессиональной подготовки, которая осуществляется в специально организованной развивающей эколого-социальной образовательной среде в процессе обучения студентов в колледже.

Выявлен комплекс педагогических условий формирования искомой среды, который включает: лично ориентированную и профессиональную направленность обучения; педагогическое взаимодействие преподавателя и студента; выбор форм, методов и средств обучения; готовность преподавателей и студентов к работе в развивающей эколого-социальной образовательной среде.

Разработанная с позиций эколого-социального подхода развивающая образовательная среда в процессе обучения студентов колледжа имеет свои закономерности функционирования, структурные компоненты и динамику связей. Она включает цель, задачи, функции, принципы, педагогические условия, компоненты и результат. Исследуемая среда построена как система взаимоотношений между субъектами учебной деятельности в образовательном процессе, основана на идеях гуманизма, сотрудничества, личностного и профессионального развития, реально способствует обогащению мировидения обучаемого и тем самым развитию и саморазвитию его личности, что объявлено основной целью современного образования.

Концептуальное осмысление сущности, разработка и внедрение развивающей эколого-социальной образовательной среды в процессе обучения студентов в колледже представляют один из аспектов ее решения и открывают дальнейшие перспективы для совершенствования профессиональной подготовки студентов колледжа.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 **Иваницкий В.** Принципы проектирования развивающей образовательной среды в процессе обучения в вузе [Текст] / Вестник Коми государственного университета. Сер.: Педагогика. – 2018. – Вып. 1. – С. 42-47.
- 2 **Юнусова А.** Реализация проектного метода при обучении студентов в условиях развивающей образовательной среды [Текст] / Мир науки, культуры, образования. – №4 (29). Часть 1, август 2017. – С. 33-36.
- 3 **Петрова Э.** Развивающая образовательная среда и ее роль в гуманизации образовательного процесса [Текст] / Наука. – 2011. – №1. – С. 222-224.
- 4 **Байгунусова Ж.** Образовательный потенциал дисциплины «Иностранный язык» в педагогическом процессе. [Текст] / Культура: история и современность: Материалы научно-практической конференции 18–19 мая 2016 г. Часть 1. – Рыбинск: РИЦ, 2018. – С. 202-207.
- 5 **Сидоренко И.** Сущность развивающей образовательной среды. [Текст] / Человек и мир человека. – Рубцовск, 2017. – С. 103-108.
- 6 **Фролов П.** Факторы, влияющие на организацию развивающей образовательной среды [Текст] / Технология. – Киев, 2016. – С. 109-114.
- 7 **Берг Э.** Развивающая образовательная среда как современная форма организации процесса обучения. [Текст] / Качество образования: системы, технологии, инновации: материалы международной научно-практической конференции. – Барнаул: Изд-во АлтГТУ, 2017. – С. 336-339.
- 8 **Хорн Г.** Функции развивающей образовательной среды в процессе обучения. [Текст] / Материалы всероссийской научно-практической конференции, 2017 г., Томск. – С. 205-209.
- 9 **Бегимов А.** Педагогические условия проектирования развивающей образовательной среды [Текст] / Актуальные проблемы развития профессионального образования: Материалы региональной научной конференции, 2017 г. – Барнаул, 2008. – С. 158-163.
- 10 **Ульбе Х.** Феномен развивающей образовательной среды [Текст] / Материалы научно-практической конференции, 2018. – М. – С. 156-163.
- 11 **Сакенов Д.Ж., Шнайдер Е.А.** Теоретические основы воспитания студентов. – Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing, 2013. – 124 с. ISBN 9783659369629.
- 12 **Aliya Mombek, Sholpan Kulmanova, Aigul Iskakova, Galina Kolesnikova, Indira Bukharbaeva and Tatyana Kolupaiko** (2017). On cultivating leadership qualities in future pedagogues during the process of building their professional competencies in higher education institution. *Man In India*, 97 (6), 345-357.

13 **Torkhova A.V.** (2006). Variative plurality as the basis of the vocational teacher training. *High Education Today*, 1: 57-59.

14 **Onalbek Zh.K., Grinshkun V.V., Omarov B.S., Abuseytov B.Z., Makhanbet E.T., Kendzhaeva B.B.** (2013). The main Systems and Types of Forming of Future Teacher-Trainers' Professional Competence. *Life Sci J*, 10(4), 2397-2400.

15 **Sakenov D.Zh., Kushnir Y.V., Shnaider Y., Abdulkhamidova D.Zh.** (2012). Preparation of Students of Higher Education Institution for Professional Activity in the Course of Studying of Pedagogical Disciplines. *World Applied Sciences Journal*, 19(10), 1431-1436.

16 **Henner E.K.** (2004). Information and communication competence of the teacher: the structure, requirements and measurement system. *Computer science and education*, 12, pp. 5-9.

17 **Kramsch C.** (2006). From Communicative Competence to Symbolic Competence. *The Modern Language Journal*, 90(2), 249-252.

18 **Любимов В.** Формирование компетентности студентов в условиях развивающей образовательной среды. [Текст] / Актуальные проблемы развития профессионального образования: материалы научной конференции с международным участием 15–16 декабря 2017 г. / Рубцовский индустриальный институт. – Рубцовск, 2017. – С. 280-284.

19 **Анду Ф.** Особенности формирования компетенции студентов технического вуза. [Текст] / Материалы научной конференции с международным участием / Рига, 2017. – С. 157-161.

20 **Аманов К.** О развивающей образовательной среде. [Текст] / Образование. – М, 2017. – С. 133-143.

М.Ж. Алпыспаева¹, Ш.М. Ахметова¹

Колледж студенттерін оқыту үдерісінде дамытып білім беру ортасын қалыптастыру

тарих ӘБ, қазақ тілі ӘБ,

¹Павлодар көлік және коммуникациялар колледжі,
Павлодар қ., Павлодар облысы, Қазақстан республикасы

M.ZH. Alpyspaeva¹, Sh.M. Akhmetova¹

**Formation of a developing educational environment
in the process of teaching college students**

MO stories, MO of the Kazakh language

¹Pavlodar College of Transport and Communications,
Pavlodar, Pavlodar region, Republic of Kazakhstan

Аңдатпа

Экологиялық және әлеуметтік әдістер анықталды. Дамушы білім беру ортасының ерекшеліктері. Колледж студенттерін оқыту ерекшеліктері. Педагогикалық шарттар және дамушы білім беру ортасы ұйымдары. Педагогикалық өзара әрекеттесу және пәндік қызмет. Оқу ортасының экологиялық және әлеуметтік көзқарастары әзірленді. Білім беру ортасын дамыту. Индикаторлар және білім беру ортасын дамыту тиімділігін анықтайды. Білім беру ортасын дамытудың мазмұны. Дамушы білім беру ортасының компоненттері. Білім беру ортасын дамыту құралдары. Білім беру ортасын дамытудың әдістемесі. Білім беру ортасын дамыту әдістері. Дамушы білім беру ортасының құрылымы. Білім беру ортасын дамытудың үлгілері. Білім беру ортасын дамытудың принциптері мен әдістері, білім беру ортасын дамытудың келешегі. Дамушы білім беру ортасына бейімделу. Дамушы білім беру ортасын енгізу. Білім беру ортасын жаңарту. Білім беру ортасын дамыту бойынша ұсынымдар.

Тірек сөздер: қалыптастыру, даму, білім беру ортасы, процесс, оқыту, колледж.

Summary

Environmental and social approaches are defined. Features of the developing educational environment. Features teaching college students. Pedagogical conditions and organizations of the developing educational environment. Pedagogical interaction and subject activity. Environmental and social approaches to the learning environment are designed. Designing a developing educational environment. Indicators and determine the effectiveness of developing educational environment. The content of developing educational environment. Components of a developing educational environment. Means of developing educational environment. Methodology of developing educational environment. Methods of developing educational environment. The structure of the developing educational environment. Patterns of developing educational environment. Principles and techniques for developing educational environment. Prospects for developing educational environment. Adaptation to the developing educational environment. Implementation of a developing educational environment. Update educational development environment. Recommendations for developing educational environment.

Keywords: formation, developmental, educational environment, process, training, college.

Д.Ж. Сакенов¹

Педагогический факультет,

¹Павлодарский государственный педагогический университет,

г. Павлодар, Павлодарская область, Республика Казахстан

e-mail: djakk@mail.ru

1000 И 1 РЕЦЕПТ ЗДОРОВЬЯ

Аннотация

В статье продолжено исследование краеведческих оснований здоровья населения региона. Проведен широкий краеведческий анализ различных периодов развития Павлодарской железнодорожной больницы. В статье широко раскрыта история развития Павлодарской железнодорожной больницы. В статье развернуто описано современное состояние Павлодарской железнодорожной больницы. На субстрате краеведения обоснована здоровьесберегающая концепция врачей железнодорожной больницы. В статье исследована значимость лечебной деятельности железнодорожной больницы для общества и государства. В статье анализируется деятельность ведущих врачей Павлодарской железнодорожной больницы. В статье раскрыты новые грани и направления развития Павлодарской железнодорожной больницы.

Ключевые слова: рецепт, здоровье, врач, перспектива, Павлодарская железнодорожная больница.

ВВЕДЕНИЕ

Продолжая исследовать и анализировать историю ФАО «ЖГМК» – «Павлодарская железнодорожная больница», отметим, что она начинается с 1929 года, когда была создана станция Павлодар Омской железной дороги. В самом начале ФАО «ЖГМК» – «Павлодарская железнодорожная больница» располагались в бараке в районе старого лесозавода, назывались тогда УЧМЕД-14, здесь же в районе строящегося железнодорожного моста была амбулатория УЧМЕД-8, а в 1949 году они объединились в железнодорожную больницу станции Павлодар и расположились в здании по улице Сормова. Там было небольшое деревянное строение, в котором располагались терапевтическое, хирургическое отделения и роддом всего на 10 коек. Когда в этом здании стало тесно, освободили общежитие, расположенное рядом. Здесь стал функционировать стационар, а поликлиника распо-

лагалась в здании нынешней СЭС-4. Затем в 1967 году сдается в эксплуатацию здание, в котором ФАО «ЖГМК» – «Павлодарская железнодорожная больница» располагается и сейчас. В 2000 г. в связи с реорганизацией железнодорожного транспорта и образованием акционерного общества больница приобрела статус Павлодарского филиала ОАО «Мед. служба транспорта» [1]. Рос не только профессионализм работы, но и материальная база ФАО «ЖГМК» – «Павлодарская железнодорожная больница», начинавшейся когда-то с одного фонендоскопа и гужевой транспортной единицей. Больница постепенно приобрела современную лечебную и диагностическую аппаратуру: бронхоскоп, колоноскоп, переносной датский УЗИ аппарат «Мерлин-1101» с дополнительным датчиком, фиброгастроскоп, аппарат для проведения лазерной терапии, кардиомонитор, лабораторный биохимический анализатор «Скрин Мастер», «Небулайзеры», эндовидеоринোসкопическое оборудование фирмы «Карл Шторц» для оперативного лечения лор пациентов, хирургическую эндовидеостойку для оперативного лечения заболеваний органов брюшной полости, гинекологических заболеваний, операционный гистерорезектоскоп, иммунферментный анализатор, «Ангиодин-Эхо», нейроскоп-400, «Ангиодин», физиоаппарат «Миоритм», «Мустанг», галокамера влажного типа, аппарат ударно-волновой терапии, прессотерапия «Лимфостим», магнитотерапия постоянного и переменного характера на аппаратах «АЛМА» и «АЛМАГ», озонотерапия на аппарате «Орион-СИ», внутривенное лазерное облучение крови, аппарат дозированного сухого вытяжения позвоночника «Ормед» и другие [2]. Необходимо отметить, что в ФАО «ЖГМК» – «Павлодарская железнодорожная больница» созданы широкие условия для качественного обследования и лечения пациентов.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Как мы ранее отмечали, наличие такого технического оснащения больницы не является пределом, коллектив ФАО «ЖГМК» – «Павлодарская железнодорожная больница» стремится и дальше улучшать обеспечение новейшей медицинской аппаратурой. Сегодня многое зависит от коллектива, их профессионализма, интеллекта, интуиции и внимания. Сегодня врачи и персонал ФАО «ЖГМК» – «Павлодарская железнодорожная больница» во главе ведущих врачей и специалистов: Е.Е. Кучукова, Г.К. Батырхановой, А.К. Дакеновой, Т.В. Зиновьевой, Л.В. Глухова, М.А. Абдурзакова, Е.И. Орсагош, А.К. Кенжебекова, П.А. Павленко, И.Ю. Зайцева, Н.Г. Кожевниковой, Г.Т. Алихановой и многих других являются активными пропагандистами здорового образа жизни, не только пропагандируя, но и доказывая своим примером [1; 2]. Врачи ФАО «ЖГМК» – «Павлодарская железнодо-

рожная больница» рассуждают, что быть здоровым – замечательно, но непросто. Здоровье – ключевая ценность для любого человека независимо от его местожительства. Во все времена ценилась гармония духа и тела. Жизнь коротка, путь искусства долог, удобный случай скоропреходящ, опыт обманчив, суждение трудно [3–7]. Поэтому не только сам врач должен употреблять в дело все, что необходимо, но и больной, и окружающие, и все внешние обстоятельства должны способствовать врачу в его деятельности (Гиппократ). Несомненно, состояние здоровья в большей степени зависит от самого человека. Профессия врача – одна из древнейших. В первобытном обществе врачевание приравнивалось к магии, из века в век профессия помогать людям высоко ценилась, и при этом была доступна не каждому. Современная медицина уже мало напоминает мистические ритуалы древнего мира, но роль врача осталась неизменной [4]. В первобытном обществе практически каждый опытный член общины мог выполнять обязанности врача. Эти умения были необходимы на охоте и в быту. Первобытный человек быстро научился пользоваться дарами природы и делать медицинские инструменты. Есть сведения, что в эпоху неандертальцев древние люди уже могли справиться с абсцессами, пытались лечить зубы и накладывали швы на рану. Позже врачей стали заменять шаманы и знахари, которые были наблюдательны и знали свойства различных растений. А уже в IV ст. до н.э. появился сам «отец медицины» – Гиппократ и понеслось: началось становление медицины как науки и развитие профессии врача. Задача врача – не только получить истинную картину болезни пациента, но и сделать так, чтобы сама беседа с больным оказала на последнего терапевтическое, лечебное воздействие. Здесь понадобятся значительные запасы человеколюбия и терпения: без них успехи на медицинском поприще немислимы. Каждый день нужно помнить, что придется постоянно принимать решения, от которых будет зависеть судьба других людей [5–7]. А это невозможно без профессионализма. Профессионализм на медицинском поприще также не дается легко. Сегодня ведущие врачи и специалисты ФАО «ЖГМК» – «Павлодарская железнодорожная больница», такие как Г.К. Батырханова, Т.В. Зиновьева и другие, считают, что врачу важно быть компетентным, понимающим, терпеливым, милосердным, ведь так складывается его профессионализм. Т.В. Зиновьева утверждает, что каждый пациент уникален, и к каждому придется найти индивидуальный подход. Данный принцип Т.В. Зиновьевой является сердцевиной ее многолетнего опыта и профессионализма. У больных нередко бывает искаженное представление о болезни, и уж тем более им сложно объективно оценивать свое состояние. Дружный и сплоченный коллектив терапии ФАО «ЖГМК» – «Павлодарская железнодорожная больница» – Н.Г. Кожевникова, Г.Т. Алиханова, Е.Н. Попова, Г.К. Субыханова, А.Б. Абдуалиева, Б.Ж. Узыханова, А.Т. Омиржанова, У.М. Ибраева, З.А. Кузнецова, Т.В. Кнауб, Н.М. Никитина,

С.И. Кириллос, Н.В. Самохвалова – считает, что профессионализм и трудолюбие повышают эффективность медицинских услуг. Несмотря на то, что работа в медицинской сфере сложная, она имеет и свои плюсы, такие как отношение к интеллектуальной профессии, которая позволяет изучать, исследовать и делать открытия. Для людей с живым, пытливым умом это интересно. Спасение жизней и излечение больных – от этого человек чувствует моральное удовлетворение, осознание ценности своего существования, благодарность пациентов. При этом труд врача не всегда вызывает благодарность и признательность пациентов. И это не зависит от профессии врачей: и педиатр, и стоматолог, и хирург каждый день встречаются с десятками абсолютно разных людей, подбирают к каждому из них свой ключ, иногда принимают решения на свой страх и риск. Стресс всегда рядом с врачом: это ненормированный рабочий день, необходимость всегда говорить с пациентом на его языке – форма беседы должна соответствовать интеллекту пациента, иначе невозможно получить информацию о симптомах заболевания, составить полную картину болезни. У каждого врача есть свои методики построения беседы, ведь очень часто пациенты неохотно делятся симптомами своего заболевания, полагая почему-то, что врач сам должен догадаться о причинах болезни и способах ее лечения. Принять все это может не каждый. Поэтому справедливо говорят, что врач – это не только набор профессиональных навыков, врач – это призвание [7]. Таких людей не так много, и не каждый выпускник медицинского вуза станет врачом. Искреннее желание помогать людям, ежедневно облегчать их страдания – удел далеко не каждого. Все это плюс феноменальная работоспособность и создают настоящего врача ФАО «ЖГМК» – «Павлодарская железнодорожная больница», Врача с большой буквы. Выражаем благодарность врачам Павлодарской железнодорожной больницы: Е.Е. Кучукову, Г.К. Батырхановой, А.К. Дакеновой, Т.В. Зиновьевой, Л.В. Глухову, М.А. Абдурзакову, Е.И. Орасагош, А.К. Кенжебекову, А.А. Перерва, П.А. Павленко, И.Ю. Зайцеву, Т.О. Отарбекову, О.В. Ганюковой, П.А. Катеринину, И.С. Шевченко, Н.Г. Кожевниковой, Б.А. Сельтекеевой, А.К. Омаровой, А.Г. Ефимовой, Т.Г. Алихановой, Б.О. Абышеву, Т.В. Токаревой, Е.Н. Поповой, Д.Р. Мынгышеву, Н.К. Сагынаевой, П.О. Терновому, М.А. Мукпеновой, Е.И. Бундуки, Н.В. Хабаровой, Ж.С. Шамановой, Т.Л. Николовской, Т.И. Акиншиной, Т.В. Цивенко, Ж.К. Каркеновой, Н.А. Ермуракий и многим другим, всему коллективу Павлодарской железнодорожной больницы.

*Спасибо вам за чуткость и заботу,
За вашу беспокойную и нужную работу.
Душевность ваша нам передается,
Спасибо вам, что сердце наше бьётся.*

*На боль всегда откликнетесь,
Детально во все вникнете,
Подход найдете к каждому,
Осмотрите, проверите
И делу очень важному
Сердца свои доверите.
Спасибо вам огромное,
Вы в жизни очень скромные,
Здоровья вам и счастья
И никогда не знать ненастья [8].*

ВЫВОДЫ

На современном этапе развития ФАО «ЖГМК» – «Павлодарская железнодорожная больница» достигла крупных достижений в медицине, создает условия для обеспечения населения доступной, своевременной и качественной медицинской помощью, снижения ущерба от медико-санитарных последствий чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера; расширяет доступ населения труднодоступных сельских регионов к услугам квалифицированной, специализированной медицинской помощи [9-20]; создает медицинское обеспечение безопасности движения на железнодорожном транспорте, сохранение и укрепление здоровья работников железнодорожной отрасли; формирует конкурентоспособную базу для оказания населению эффективных медицинских услуг сверх гарантированного объема бесплатной медицинской помощи.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 <http://medtrans-pvl.kz/>
- 2 <https://formed.ru/about/doctors/1247/>
- 3 **Macgregor M.** (2018). Globalization and health higher education organizational change: A framework of analysis. Higher Education, 48: 483–510.
- 4 **Peter De Coster.** Media's take on salmonella // Health Issues and Health Policy. 31, 2018.
- 5 **John Silver.** GMO media coverage round two. The New York Times, 47, 2017.
- 6 **Peter Parker.** My post about health information technology // Health Issues and Health Policy. 18, 2018.

7 **Jonathan Forster.** Presidential Debate and the Future of Health Systems\\// Health Issues and Health Policy. 12, 2018.

8 <https://formed.ru/about/doctors/1255/>

9 <https://formed.ru/about/>

10 <https://formed.ru/about/doctors/>

11 https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_medicine/

12 <https://www.bbc.com/russian/features-46542292>

13 <https://forbes.kz/process/medicine>

14 https://prg.kz/medicine_info

15 <https://hi-news.ru/tag/medicina>

16 <https://informburo.kz/tags/meditsina.html>

17 <https://kapital.kz/info/medicina-v-kazahstane>

18 <https://www.nur.kz/tag/medicina-v-kazakhstane.html>

19 <http://today.kz/news/meditsina/>

20 <http://www.kazmedicine.kz/>

Д.Ж. Сакенов¹

Денсаулықтың 1000 және 1 дәрікағазы

Педагогика факультеты,

¹Павлодар мемлекеттік педагогикалық университеті,
Павлодар қ., Павлодар обласы, Қазақстан Республикасы

J.Zh. Sakenov¹

1000 and 1 health recipe

Faculty of Pedagogy,

¹Pavlodar State Pedagogical University,
Pavlodar, Pavlodar region, Republic of Kazakhstan

Аңдатпа

Мақалада аймақтағы тұрғын халық денсаулығын сақтауда өлкетану негіздері зерттелуде. Павлодар теміржол ауруханасының түрлі кезеңдерінде дамуы өлкетанулық талданған. Мақалада Павлодар теміржол ауруханасының даму тарихы бейнеленген. Мақалада Павлодар теміржол ауруханасының қазіргі жағдайы айқындалған. Өлкетану негіздерінде Павлодар теміржол ауруханасы дәрігерлерінің денсаулық сақтау концепциясы айқындалған. Қоғам мен мемлекет үшін теміржол ауруханасының теміржол маңындағы елді-мекендердің жұртшылығымен жұмыс істеуінің ерекшеліктері зерттелді. Павлодар теміржол ауруханадағы бас дәрігерлері жұмысына талдау жасалды. Мақалада Павлодар теміржол ауруханасының жаңа даму бағыттары анықталды.

Түйінді сөздер: денсаулық, дәрігер, перспектива, Павлодар теміржол ауруханасы.

Summary

The article studies local history grounds of health of the population of the region. Local history analysis of different periods of development of the Pavlodar railway hospital is carried out. The article substantiates the history of development of the Pavlodar railway hospital. The modern state of the Pavlodar railway hospital is grounded in the article. On the substratum of regional studies, the health-saving concept of the doctors of the railway hospital is justified. The article studies the importance of the curative activity of the railway hospital for society and the state. The article analyzes the activities of the leading physicians of the Pavlodar railway hospital. The article reveals new directions of development of the Pavlodar railway hospital.

Key words: health, doctor, prospect, Pavlodar railway hospital.

Научные статьи, представляемые в редакцию журнала «ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ВЕСТНИК КАЗАХСТАНА», должны быть оформлены согласно базовым издательским стандартам по оформлению статей в соответствии с ГОСТ 7.5–98 «Журналы, сборники, информационные издания. Издательское оформление публикуемых материалов», пристатейных библиографических списков в соответствии с ГОСТ 7.1–2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления». Настоящие правила для авторов составлены с учетом опыта ведущих журналов из списка ККСОН (Вестник КазНПУ им. Абая, Вестник ПГУ им. С. Торайгырова и других).

Статьи должны быть оформлены в строгом соответствии со следующими правилами:

– Тематическая направленность журнала «ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ВЕСТНИК КАЗАХСТАНА»: педагогические, гуманитарные, социальные науки, образование. Периодичность: 4 номера в год. Язык публикуемых статей: казахский, русский, английский.

– В журнал «ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ВЕСТНИК КАЗАХСТАНА» принимаются статьи в одном экземпляре, набранные на компьютере, напечатанные на одной стороне листа с полями 30 мм со всех сторон листа, электронный носитель со всеми материалами в текстовом редакторе «Microsoft Office Word (97, 2000, 2007, 2010) для WINDOWS».

– Общий объем статьи, включая аннотации, литературу, таблицы, рисунки и математические формулы, не должен превышать 13 страниц печатного текста. Текст статьи: кегль – 14 пунктов, гарнитура – Times New Roman (для русского, английского языков), KZ Times New Roman (для казахского языка). Минимальный объем рукописи должен составлять 6 стр.

Статья должна содержать:

1 МРНТИ (Межгосударственный рубрикатор научной технической информации);

2 Инициалы и фамилия(-и) автора(-ов) – на казахском, русском и английском языках (прописными буквами, жирным шрифтом, абзац 1 см по левому краю, см. образец);

3 Ученую степень, ученое звание;

4 Аффiliation (факультет или иное структурное подразделение, организация (место работы (учебы)), город, область, страна, почтовый индекс) – на казахском, русском и английском языках;

5 E-mail;

6 Название статьи должно отражать содержание статьи, тематику и результаты проведенного научного исследования. В название статьи необходимо вложить информативность, привлекательность и уникальность (не более 12 слов, заглавными прописными буквами, жирным шрифтом, абзац 1 см по левому краю, на трех языках: русский, казахский, английский, см. образец);

7 Аннотация – краткая характеристика назначения, содержания, вида, формы и других особенностей статьи. Должна отражать основные и ценные, по мнению автора, этапы, объекты, их признаки и выводы проведенного исследования. Дается на казахском, русском и английском языках (рекомендуемый объем аннотации – не менее 100 слов, прописными буквами, нежирным шрифтом 12 кегль, абзацный отступ слева и справа 1 см, см. образец);

8 Ключевые слова – набор слов, отражающих содержание текста в терминах объекта, научной отрасли и методов исследования (оформляются на казахском, русском и английском языках: кегль – 12 пунктов, курсив, отступ слева-справа – 3 см). Рекомендуемое количество ключевых слов – 5–8, количество слов внутри ключевой фразы – не более 3. Задаются в порядке их значимости, т. е. самое важное ключевое слово статьи должно быть первым в списке (см. образец);

9 Основной текст статьи излагается в определенной последовательности его частей, включает в себя:

– слово **ВВЕДЕНИЕ / КІРІСПЕ / INTRODUCTION** (нежирными заглавными буквами, шрифт 14 кегль, в центре см. образец). Необходимо отразить результаты предшествующих работ ученых, что им удалось, что требует дальнейшего изучения, какие есть альтернативы (если нет предшествующих работ – указать приоритеты или смежные исследования). Освещение библиографии позволит отгородиться от признаков заимствования и присвоения чужих трудов. Любое научное изыскание опирается на предыдущие (смежные) открытия ученых, поэтому обязательно ссылаться на источники, из которых берется информация. Также можно описать методы исследования, процедуры, оборудование, параметры измерения и т.д. (не более 1 страницы).

– слова **ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ / НЕГІЗГІ БӨЛІМ / MAIN PART** (нежирными заглавными буквами, шрифт 14 кегль, в центре).

Это отражение процесса исследования или последовательность рассуждений, в результате которых получены теоретические выводы. В научно-практической статье описываются стадии и этапы экспериментов или опытов, промежуточные результаты и обоснование общего вывода в виде математического, физического или статистического объяснения. При необходимости можно изложить данные об опытах с отрицательным результатом. Затраченные усилия исключают проведение аналогичных испытаний в дальнейшем и сокращают путь для следующих ученых. Следует описать все виды и количество отрицательных результатов, условия их получения и методы его устранения при необходимости. Проводимые исследования предоставляются в наглядной форме, не только экспериментальные, но и теоретические. Это могут быть таблицы, схемы, графические модели, графики, диаграммы и т. п. Формулы, уравнения, рисунки, фотографии и таблицы должны иметь подписи или заголовки (не более 8 страниц).

– слово **ВЫВОДЫ / ҚОРЫТЫНДЫ / CONCLUSION** (нежирными заглавными буквами, шрифт 14 кегль, в центре).

Собираются тезисы основных достижений проведенного исследования. Они могут быть представлены как в письменной форме, так и в виде таблиц, графиков, чисел и статистических показателей, характеризующих основные выявленные закономерности. Выводы должны быть представлены без интерпретации авторами, что дает другим ученым возможность оценить качество самих данных и позволит дать свою интерпретацию результатов (не более 1 страницы).

10 Список использованных источников включает в себя:

слово **СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ / ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ / REFERENCES** (Нежирными заглавными буквами, шрифт 14 кегль, в центре).

Очередность источников определяется следующим образом: сначала последовательные ссылки, т. е. источники, на которые вы ссылаетесь по очередности в самой статье. Затем дополнительные источники, на которых нет ссылок, т. е. источники, которые не имели место в статье, но рекомендованы вами для кругозора читателям, как смежные работы, проводимые параллельно. Рекомендуемый объем не менее чем из 20 наименований (ссылки и примечания в статье обозначаются сквозной нумерацией и заключаются в квадратные скобки). Статья и список литературы должны быть оформлены в соответствии с ГОСТ 7.5–98; ГОСТ 7.1–2003 (см. образец).

11 Иллюстрации, перечень рисунков и подрисуночные надписи к ним представляют по тексту статьи. В электронной версии рисунки и иллюстрации представляются в формате TIF или JPG с разрешением не менее 300 dpi. Математические формулы должны быть набраны в Microsoft Equation Editor (каждая формула – один объект).

На отдельной странице (после статьи)

В бумажном и электронном вариантах приводятся полные почтовые адреса, номера служебного и домашнего телефонов, e-mail (для связи редакции с авторами, не публикуются).

Информация для авторов

Все статьи должны сопровождаться **двумя рецензиями** доктора или кандидата наук для всех авторов. **Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статьи.**

При необходимости статья возвращается автору на доработку.

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов.

За содержание статьи и достоверность несет ответственность автор.

Мнение авторов публикаций не всегда совпадает с мнением редакции.

Статьи, оформленные с нарушением требований, к публикации не принимаются и возвращаются авторам.

Датой поступления статьи считается дата получения редакцией ее окончательного варианта.

Статьи публикуются по мере поступления.

Периодичность издания журналов – четыре раза в год (ежеквартально).

При использовании материалов журнала ссылка на «Педагогический вестник Казахстана» обязательна.

Статью (бумажная, электронная версии, оригиналы рецензий и квитанции об оплате) следует направлять по адресу:

140002, Республика Казахстан, г. Павлодар, ул. Мира, 60,
Павлодарский государственный педагогический университет,
Научно-издательский центр, каб. 007.
Тел. 8 (7182) 32-48-04.
Факс: 8 (7182) 34-42-22.
E-mail: djakk@mail.ru

Оплата за публикацию в научном журнале составляет **2000 (две тысячи) тенге.**

Наши реквизиты:

РГП на ПХВ «Павлодарский государствен-
ный педагогический университет» МОН РК
БИН 040340005741
РНН 451500220232
ИИК KZ109260501163654000
АО «Казкоммерцбанк»
БИК KZKOKZKX
ОКПО 40200973
КБЕ 16
КНП 861

РГП на ПХВ «Павлодарский государствен-
ный педагогический университет» МОН РК
БИН 040340005741
РНН 451500220232
ИИК KZ609650000061536309
АО «Forte Bank»
БИК IRTYKZKA
ОКПО 40200973
КБЕ 16
КНП 861

Образец к оформлению статей:

МРНТИ 14.35.07

Ж. Ж. Жылкыбаев¹

Факультет педагогики и спорта,

¹Павлодарский государственный педагогический университет,
г. Павлодар, Павлодарская область, Республика Казахстан, 140002

e-mail: Zhylkibayevn@mail.ru

МОДЕЛЬ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПО ФОРМИРОВАНИЮ КЛЮЧЕВЫХ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ЭЛЕКТИВНЫХ ДИСЦИПЛИН

Аннотация

В статье разработана модель деятельности по формированию ключевых профессиональных компетенций студентов при изучении элективных дисциплин. Доказана эффективность модели деятельности по формированию ключевых профессиональных компетенций студентов при изучении элективных дисциплин. Раскрыто содержание и структура модели деятельности по формированию ключевых профессиональных компетенций студентов при изучении элективных дисциплин. В модели деятельности по формированию ключевых профессиональных компетенций студентов при изучении элективных дисциплин показаны структурные связи, основные модули и условия процесса по формированию ключевых профессиональных компетенций студентов при изучении элективных дисциплин. В модели деятельности по формированию ключевых профессиональных компетенций студентов при изучении элективных дисциплин заложены перспективы по формированию ключевых профессиональных компетенций студентов при изучении элективных дисциплин. Модель деятельности по формированию ключевых профессиональных компетенций студентов при изучении элективных дисциплин рекомендуется для университетов.

Ключевые слова: модель, деятельность, формирование, профессиональные компетенции, студент, элективный, дисциплина.

ВВЕДЕНИЕ

Широкий спектр ключевых профессиональных компетенций: информационной, деятельностной – позволяет формировать их...

Продолжение текста

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Профессиональная компетенция включает совокупность взаимосвязанных

качеств личности (знаний, умений, навыков, способов деятельности), задаваемых по отношению к...

Продолжение текста публикуемого материала

ВЫВОДЫ

В результате проведенного исследования нами обосновано...

Продолжение текста

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 **Day, Ch.** (1994). Personal development planning: a different kind of competency. British journal of in-service education, 20(3), pp. 287–302.

2 **Brown-Rice, K.A., Furr, S.** (2013). Preservice Counselors' Knowledge of Classmates' Problems of Professional Competency. Journal of Counseling & Development, 91(2), pp. 224-233.

3 **Omarov Y.B., Toktarbayev, D. G.-S., Rybin, I.V., Saliyeva, A.Zh., Zhumabekova, F.N., Hamzina, Sh., Baitlessova, N., Sakenov, J.** (2016). Methods of Forming Professional Competence of Students as Future Teachers. International Journal of Environmental & Science Education, 11(14), pp. 6651–6662.

4 **Rakhimbekova, G.O., Baigozhina, Z.M., Abdrakhmanova, A.Y., Samatanova, A.R., Orazakova, R.K., Nurtayeva, Z.Z., Sakenov, J.Z.** (2015). Development of professional competence in students of creative pedagogical specialties (professionally-oriented aspect). Life Sci J, 12(1s), pp. 24–28.

5 **Asenova, N.S., Zhumabaeva, Z.E., Kenenbaeva, M.A., Sakenov, D.Zh., Toktarbaev, D.G.** (2013). About preparation of students of higher education institution for professional activity in the course of studying of elective disciplines. Life Sci J, 10(10s), pp. 96–100.

6 **Makhashova, P., Meirmanov, A., Zhunusbekov, Zh., Makasheva, O., Mirzaliyeva, E., Ermuratova, A., Sakenov, J.** (2016). On the Development of Professional Competence in Students of Creative Pedagogical Specialties. International Journal of Environmental & Science Education, 11(11), pp. 4660–4668.

7 **Mirza N.V.** (2013). Creative component of professional competence of a teacher. International Journal Of Applied And Fundamental Research. 2 – URL: www.science-sd.com/455-24286.

Ж.Ж. Жылқыбаев¹

Элективті пәндерді оқып үйренуге студенттердің негізгі кәсіби құзыретін қалыптастыру бойынша іс-әрекет моделі

¹ Педагогика және спорт факультеті,
Павлодар мемлекеттік педагогикалық университеті,
Павлодар қ., Павлодар облысы, Қазақстан Республикасы.

J.Zh. Zhylykbaev¹

The model of the activity on forming the key professional competencies of students in the study of elective subjects

¹ Faculty of Pedagogy and Sports,
Pavlodar State Pedagogical University,
Pavlodar, Pavlodar region, Republic of Kazakhstan.

Аңдатпа

Мақалада элективті пәндерді оқып үйренуге студенттердің негізгі кәсіби құзыретін қалыптастыру бойынша іс-әрекет үлгісі әзірленді. Элективті пәндерді оқып үйренуге студенттердің негізгі кәсіби құзыретін қалыптастыру бойынша іс-әрекет үлгісінің тиімділігі дәлелденген. Элективті пәндерді оқып-үйренуге студенттердің негізгі кәсіби құзыретін қалыптастыру бойынша іс-әрекет үлгісінің мазмұны мен құрылымы анықталды. Элективті пәндерді оқып-үйренуге студенттердің негізгі кәсіби құзыретін қалыптастыру бойынша іс-әрекет үлгісінде құрылымдық байланыстар, негізгі модульдер және Элективті пәндерді оқып-үйренуге студенттердің негізгі кәсіби құзыретін қалыптастыру үдерісінің шарттары көрсетіледі. Элективті пәндерді оқып-үйренуге студенттердің негізгі кәсіби құзыретін қалыптастыру бойынша іс-әрекет үлгісінде Элективті пәндерді оқып-үйренуге студенттердің негізгі кәсіби құзыретін қалыптастыру зор келешегі қаланды. Элективті пәндерді оқып үйренуге студенттердің негізгі кәсіби құзыретін қалыптастыру бойынша іс-әрекет үлгісі университеттер үшін ұсынылады.

Тірек сөздер: модель, белсенділік, білім, кәсіби құзыреттілік, студент, элективтік, пән.

Summary

In the article the Model of activity on formation of key professional competences of students in the study of elective subjects is developed. The effectiveness of the Model of activity on forming the key professional competencies of students in the study of elective subjects is proved. The content and structure of the Model of activity on forming the key professional competencies of students in the study of elective disciplines is disclosed. In the Model of activity on formation of key professional competencies of students in the study of elective disciplines, structural connections, main modules and process conditions for forming key professional competencies of students in the study of elective disciplines are shown. In the Model of activity on the formation of key professional competencies of students in the study of elective disciplines, the prospects for the formation of key professional competencies of students in the study of elective disciplines are laid. The model of activities for the formation of key professional competencies of students in the study of elective subjects is recommended for universities.

Keywords: model, activity, formation, professional competence, student, elective, discipline encies of students in the study of elective subjects is recommended for universities.

Компьютерде терген: С. Пилипенко
Корректорлар: Р. Кайсарина, С. Абдуалиева
Басуға 03.12.2018 ж. қол қойылды.
Форматы 70×100 1/16. Кітап-журнал қағазы.
Көлемі 3,8 шартты б.т. Таралымы 300 дана.
Бағасы келісім бойынша.
Тапсырыс №1193

Компьютерная верстка: С. Пилипенко
Корректоры: Р. Кайсарина, С. Абдуалиева
Подписано в печать 03.12.2018 г.
Формат 70×100 1/16. Бумага книжно-журнальная.
Объем 3,8 уч.-изд. л. Тираж 300 экз.
Цена договорная.
Заказ №1193

Редакционно-издательский отдел
Павлодарского государственного педагогического университета
140002, г. Павлодар, ул. Мира, 60.
E-mail: djakk@mail.ru